

EXPEDICE BUBNY

**Krátká informace o dlouhé genezi a úpadku Památníku ticha
Deset let komunikace v místě paměti spojeném s velkými příběhy 20. století**

Kniha třetí

NEZNÁMÝ SVĚDEK

Jednou se na nádraží Bubny objevil Jaroslav Čvančara, věhlasný sběratel fotografií, a vytáhl z kapsy dva snímky slabší technické kvality:

„Mám tady nějaké lidi s hvězdami, jdou v zástupu, hlídá je četník a já nevím, kde to je. Poznal byste, odkud to může být? Snad Bohušovice... ale já to tam osobně tak dobře neznám...“

Zíral jsem na snímky a okamžitě mi začalo svítat, že máme v ruce něco, s čím už nikdo nepočítal. Místo jsem poznal okamžitě. Byla to křižovatka, po které jsem chodil do základní školy.

Ze zadní části ulice U Smaltovny (za války U Vozovky) jsem tudy denně pochodoval s koženou taškou na zádech na Řezáčovo náměstí. Tehdy tam byla na jednom rohu nálevna vyšší cenové skupiny – dnes je to Stejkárna, naproti obchod, dnes kadeřnictví. Vystoupilý dům vpravo na snímku jednoho dne strhli a nahradila jej socialistická vestavba, čímž se celé prostředí poněkud změnilo.

Jedna ze dvou fotografií dokonce zachytila koncový sloupek od refýže, kde stavívala tramvaj číslo tři. Odtud jsme jako děti jezdili bruslit na Štvanici.

A tudy tedy prošlo také všech 36 členů mé rodiny, kteří nemají žádné hroby. Tudy rukovali do transportů a směřovali do ghett a koncentráků.

V době, kdy jsem nosil tašku na zádech, se u nás doma o válce vůbec nemluvilo. Až mnohem později babička začala k nesrozumitelným metaforám přidávat nějaké historky z Lodže, někdy také zaznělo slovo Osvětim.

Najednou jsem zíral na křižovatku, kde se všechno scházelo... má osobní paměť s dávnými vzpomínkami z domova, potlačovanými z mnoha důvodů jako opatrné rodinné stigma. Historický výjev, všemi považovaný za obrazově nedoložitelný, se zhmotnil. Pět válečných let byla Veletržní ulice svědkem podivného divadla. Čtyřstupy procházející městem po tisících přicházely od Veletržního paláce a mizely ve vlcích Deutsche Reichsbahn.

Výjevy, reflektované v literatuře, ve vzpomínkách deportovaných, dokonce i ve vzpomínkách přihlížejících. Vědělo se o tom, mluvilo se o tom, ale snímek, obrazový důkaz deportací skoro padesáti tisíc obyvatel Prahy, chyběl.

A tak si na to všichni zvykli a nikdo už nečekal, že by se to mohlo změnit. Archivní snímky jsou živý organismus, svého druhu nesmrtelný. Umí překvapit. Můžete je marně hledat desítky let. Pak přijdou samy, když probudíte paměť.

Prostředí se probouzí a my také dozráváme. Na počátku úsilí o Památník ticha bych do vzpomínkového dialogu vlastní rodinu nezapojoval. Nyní však máme za sebou dvanáct let nového a nového obhajování samotné existence památníku, jeho koncepce a s každým novým ministrem také nový boj o finance na holou existenci a na plánovanou přestavbu.

Někteří ministři jen slibovali, někteří opatrně a pomalu své sliby plnili.

Jen ten poslední rovnou zaútočil na samu podstatu organizace založené předešlou vládou. Asi nikdy v celém tvůrčím životě dělníka filmu jsem se nesetkal s takovým přívalem nedůvěry a celoplošných kontrol.

Ministru kultury Martinu Baxovi se sice podařilo na náš celkově dotažený projekt i se stavebním povolením zadministrvat investiční rozpočet již naplánované potřebné částky, ale z podivné hyperdůkladnosti zkoumal celý záměr dva roky. Dva a půl roku jsme přihlíželi tomu, jak alokované peníze ztrácejí na hodnotě a mění se z částky dostatečné v investici na hranici limitu.

Po dvou letech ministerské sbory vyhlásily, že můžeme stavět. Hned poté nás zahrnuly administrativními požadavky na další dva roky. Pak nás obvinily, že jsme nezhájili stavbu.

Jednou jsme se tedy osmělili a po úspěšném vzpomínkovém koncertu pro terezínský rodinný tábor jsme panu ministrovi vyjádřili znepokojení nad prodlením s čerpáním investice. Přišly otázky, které nás zaskočily:

„Kdo jsou ti znepokojení? Kdo jste vy, co se na to ptají? Budu se muset podívat do těch zakládacích listin, kde je psáno, že právě vy máte být těmi, kdo tuto instituci řídí... Proč právě vy máte být autory této expozice?“

Ministr kultury, jenž nás zdědil po minulé vládě, položil kruciólní otázku:

Kdo jste vy...?

Takový byl podnět vzniku následujícího manifestu.

CO, NEBO KDO JSME „MY“

Reakce na opakovaně položenou otázku ministra kultury Martina Baxy v rozhovoru po koncertu věnovaném vyhubení terezínského rodinného tábora v Osvětimi.

My jsme tvůrčí a autorský kolektiv, jenž založil obecně prospěšnou společnost k proměně nádraží Bubny na památník připomínající velké příběhy 20. století, spojené s válečnými deportacemi Židů z Prahy, vyhnáním pražských Němců a v konečném důsledku genocidní proměnou pražské kulturní identity následkem totalit 20. století.

Osobnosti, které původní neziskovou společnost založily, byly vedeny osobním vztahem k tématu a profesním vybavením potřebným pro hodnotný obsah tohoto zadání. Zásadním motivem pro nás byla skutečnost, že Praha nemá – ani 70 let po začátku válečných deportací (dnes již 80 let!!!) – aktivní místo paměti. Praha nemá prostor, kde se příběhy šoa dají srozumitelně komunikovat, kde se postupně rozvine nové centrum vzdělávání. Kde paralely minulosti a současnosti budou kreativně využity v boji proti antisemitismu a xenofobii.

MY jsme ti, kteří napsali první záměr proměny nádraží Bubny v platformu paměti.

MY jsme ti, kdo formulovali obsahovou koncepci Památníku ticha, našli jeho název.

MY jsme ti, kdo před dvanácti lety uspořádali první prezentační výstavu na nádraží Bubny.

MY jsme ti, kdo mnoha lety vyjednávání zaopatřili objekt místa paměti majetkově.

MY jsme ti, kdo zde odhalili sochu Brána nenávratna, jež se stala symbolem místa a záměru.

MY jsme ti, kdo vytvořili čestný board Památníku ticha a založili jeho kulturní diplomacii.

MY jsme ti, kdo již ve státní organizaci oslovili tři desítky osobností pro Poradní sbor P. Ti.

MY jsme ti, kteří sepsali základní koncepci vzdělávání v Památníku ticha.

MY jsme ti, kdo založili a zaregistrovali sbírku a vytvořili koncepci sbírkové činnosti P. Ti.

MY jsme ti, kdo do sbírky získali unikátní fotografie ghetta Terezín a další autorské kolekce.

MY jsme ti, kdo již deset let koncipují výstavní plány a distribuují cyklus putovních výstav.

MY jsme ti, kdo koncipovali a instalovali dvě výstavy pro české předsednictví v Bruselu.

MY jsme ti, kteří usilují o to, aby v této zemi vznikla síť paměťových center.

MY jsme ti, kdo sepsali výzvy ke spolupráci muzejních institucí, které s pamětí pracují.

MY jsme ti, kdo sestavili koncepci vývoje záměru Památníku ticha.

MY jsme ti, kdo připravili zadání pro architektonickou soutěž a úspěšně ji završili.

MY jsme ti, kdo projednali územní rozhodnutí a stavební povolení projektu Památník ticha.

MY jsme ti, kdo již zahájili přestavbu nádraží Bubny pro účely místa paměti.

MY jsme ti, kteří koncipovali, zajistili finančně a organizovali deset kulturních sezon.

MY jsme ti, kdo přivítali na nádraží Bubny a v dalších výstavních prostorách desítky tisíc návštěvníků.

MY jsme ti, kdo pracují ve stálém partnerském vztahu s médii veřejné služby.

MY jsme ti, kdo navrhli koncepci skupiny krizové intervence pro řešení komunitních kolapsů v projevech neonacismu a antisemitismu ve školách.

MY jsme ti, kdo založili a provozují kreativní vzdělávací programy „Od svědectví k podobenství“.

MY jsme ti, kdo spolupracovali na podkladech následně schválených vládou, pro vznik SPO.

MY jsme ti, kdo se hlásí k odpovědnosti druhé, třetí a čtvrté generace přeživších války.

MY jsme ti, kdo mají potřebnou míru odvahy a respektu k tématu, aby výstavně a komunikačně zpracovali bolestivé a závažné téma šoa.

MY jsme ti, kdo léta v nedůstojných podmínkách hájí stávající objekt před likvidací a destrukcí následkem developerských zájmů.

MY jsme ti, kdo prosadili pojmenování ulice vedle nádraží Bubny po Nicholasi Wintonovi.

MY jsme ti, kdo koordinují veřejné prostory v okolí Památníku ticha v návaznosti na Vltavskou filharmonii a Veletržní palác.

MY jsme ti, kteří prosadili v posledních dvou územních studiích nádraží Bubny jako kulturní těžiště nové městské části s náměstím zasvěceným kulturním záměrům.

MY jsme ti, kteří mají morální kredit dokončit svou práci započatou v době, kdy nikdo nevnímal jako vážný problém, že podobné místo Praha nemá.

MY jsme ti, kdo s patřičnou politickou podporou a důvěrou jsou schopni do roku 2024 přestavět nádraží Bubny a v roce 2025 je otevřít i se stálou expozicí.

Třicet šest odpovědí na otázku „Co/kdo jsme my“ bylo sepsáno proto, že:

Právě tolik je pražců na Jákobově žebříku Aleše Veselého. Číslo 36 přibližuje legendu o zachování spravedlnosti světa.

Je odpovědí na otázku, pro niž by morálně měla stačit jediná odpověď: Máme osobní odpovědnost k těm, kteří „Branou nenávratna“ prošli. Byli to naši blízcí příbuzní.

Pavel Štingl,
12. března 2023

Rozpomínání

Návraty paměti a hledání jazyka pro vlastní vzpomínky jsou velkým tématem stálé expozice spojeným s poválečnými dramaty přeživších. Někteří mlčeli desítky let, někteří si své příběhy odnesli do hrobu. Někteří našli terapii v psaní příběhů druhých.

Abych já přežil, tak muselo devět jiných umřít, protože taková je statistika šoa. A já v sobě vždycky ponesu povinnost něco za ně udělat. Za ty, kteří nemají ani hroby, ani nedostali šanci někomu povědět, co tam viděli. A také za ty, kteří se vrátili, ale nikdy o válce nepromluvili.

Arnošt Lustig

Rok 2022 byl pro Památník ticha zlomovým nejen proto, že se poprvé (a naposledy) rozvinul jako státní organizace kontinuální kulturní sezonou. Nabídla tři velké výstavy v souvislém dramaturgickém plánu.

Z nevysvětlitelných příčin byl následně nejmenší státní organizaci odebrán její mikrorozpočet až na dřevě základních platů a povinných odvodů.

Od reflexe velkých příběhů jsme se sami stali příběhem zmaru současné reality státního přístupu k fenoménu paměti. To je však všechno na pozadí.

Dialogem viditelného plánu byly tři expozice jednoho roku, které posunuly pojem rozpomínání do parametrů sebepoznávání. Posunuly, žel bohu, také význam pomíjivosti, protože tatáž sezona se stala pro základní vývoj organizace stagnací postupně se měnící v úpadek pod kuratelou státní správy.

CHANUKA

Pak vzali neotesané kameny podle Zákona a postavili nový zápalný oltář podle dřívějšího. Znovu zbudovali svatyni i vnitřní zařízení a vysvětili nádvoří, zhotovili nové posvátné nádoby a do svatyně vnesli svícen, kadidlový oltář a stůl. Na oltáři zapálili kadidlo a zažehli světla na svícnu. Dvacátého pátého dne devátého měsíce roku čtyřicátého osmého vstali časně ráno a na novém oltáři přinesli oběť podle Zákona. Bylo to právě ve výroční den, kdy svatyni znesvětili pohané... Osm dní slavili posvěcení oltáře... Juda, jeho bratři a celé shromáždění Izraele se usnesli, že každoročně od dvacátého pátého dne měsíce kislev budou osmidenním veselím a díkůvzdáním slavit posvěcení oltáře.

První kniha Makabejská, 5

Světlo pro paměť, chanuka 2019. Autorský tým Památníku ticha se v duchu pražské židovské tradice staví k náboženským událostem kulturně, i když duchovní rozměr, jež přidává některým setkáním již od počátku našeho usilování vrchní zemský rabín [Karol Efraim Sidon](#), je nám rozhodně podporou.

Rozhodnutí uspořádat rozsvěcení prvního chanukového světla na nádraží Bubny přišlo jaksí spontánně v roce 2019. Povzbudilo předlouhé úsilí o zrod památníku účasti mnoha milých zástupců židovské komunity. O předmluvu k modlitbě rabína Sidona se postaral arcibiskup [Dominik Duka](#).

Se zapůjčením svícnu nám pomohly [Lauderovy školy](#). Z pražské židovské školy také přijel dětský sbor [Mišpacha](#) a pod taktovkou [Heleny Divecké](#) zazpíval píseň Ma'oz cur.

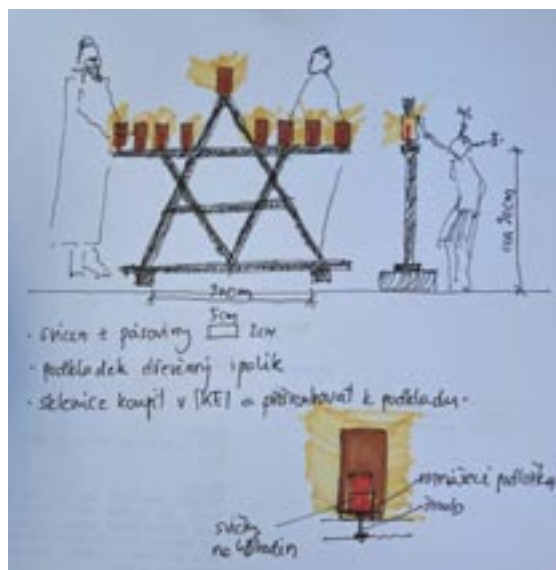
V roce 2020 v plném osamění pandemických opatření se na pódiu u lodi Wooden Cloud sešli dva rabíni a předseda pražské náboženské obce. Svícen zapůjčil Nadační fond obětem holocaustu. Večer byl nazván [Světlo pro naději](#).

V roce 2021 se rozsvěcení světla odehrálo za doprovodu harmoniky **Michala Šmída**. Svíci zapálil pražský rabín **David Peter**. V té době se již zapalovalo na novém svícnu, jež výtvarně navrhl **David Vávra**.

V roce 2022 se z rozsvěcení chanukového světla stala doslova expediční událost. Nečekaný mraz zahnal účastníky do nádražní haly. Svíci zažehl zemský rabín **Karol Efraim Sidon** za účasti ministra kultury **Martina Baxy**. Večer byl nazván **Světlo nové naděje**. První chanukové světlo na nádraží Bubny ozářilo i skvělý koncert orchestru **Šarbilach**, který jsme požádali o komorní doprovod, ale muzikanti se rozhodli, že rádi zahrají v plné sestavě – z úcty k místu i události.

Pro tým Památníku ticha je vždy novou bilancí a novou nadějí pro konečné světlo na konci tunelu na kolejích. Vždy znovu doufáme:

Zásadní proměna místa dotýkaného minulostí je stále v pohybu. Její krůčky jsou však pomalé – hlavně od chvíle, kdy se vývoj Památníku ticha stal závislým na státních investicích a politických vztazích s nimi spojených. Přesto neztrácíme naději. Chanukové světlo vítězství spojené s dávnou legendou vysvěcení Druhého chrámu je pro nádraží Bubny nepochybně právě tím symbolickým majákem v tunelu předlouhých úředních procesů, který mu v této fázi chybí.

Z pozvánky v roce 2019

„Nová naděje“ současného vývoje pootevřít vrátka k tomu, že v kalendářním roce 2023, tedy už v roce 5783, se, doufejme, přestavba zahájí.

Z pozvánky v roce 2022

Dnes víme, že se nezahájila ani v roce 2023. Celé okolí nádraží Bubny se proměnilo z největšího brownfieldu Prahy v největší staveniště hlavního města. Investiční administrace se však topí v nedohlédnutelném temnu byrokracie.

Dost možná, že do pozvánky roku 2024 vepíšeme záhlaví [Světlo beznaděje](#).

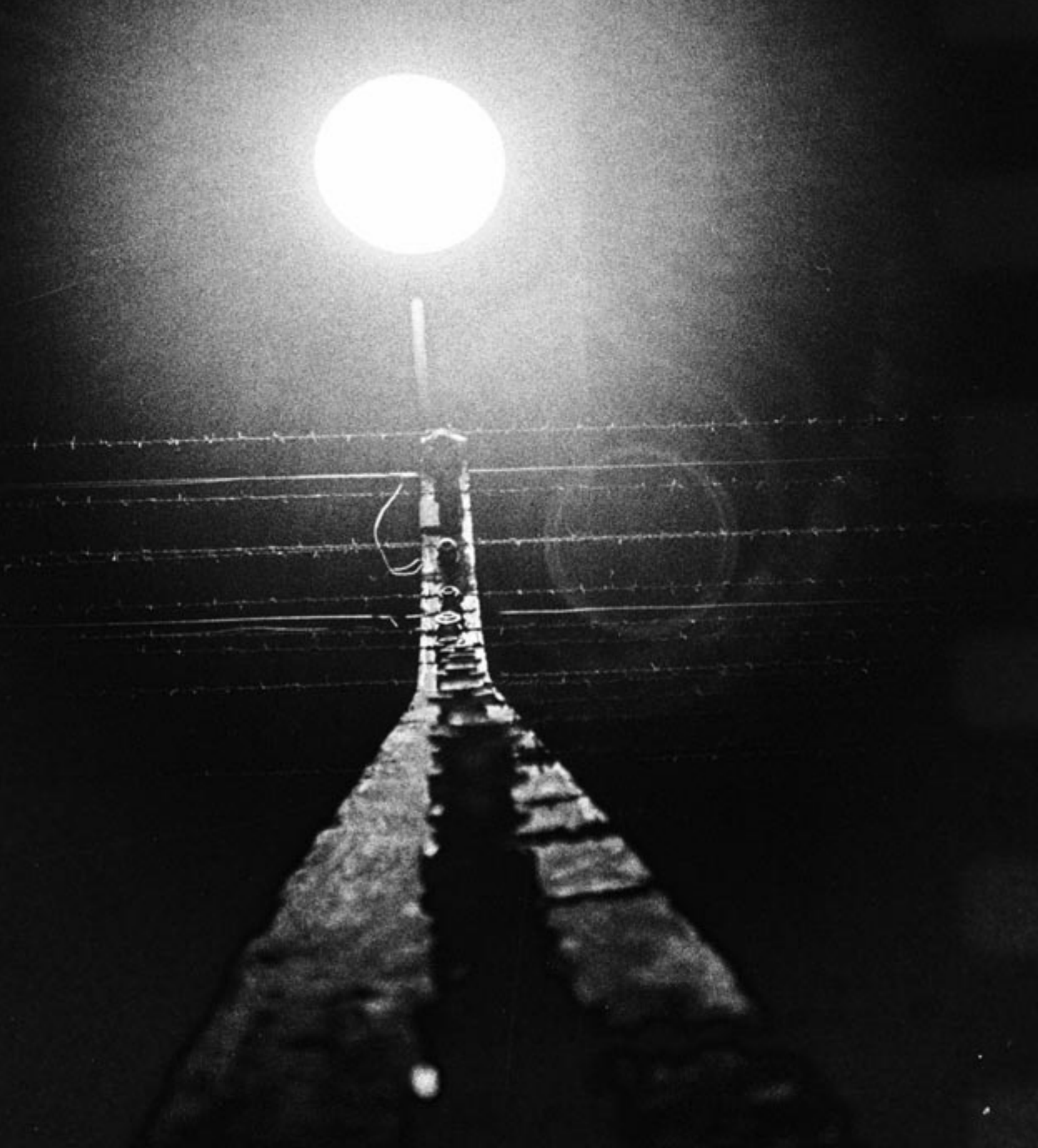
VÝSTAVY PRO NÁVRATY PAMĚTI

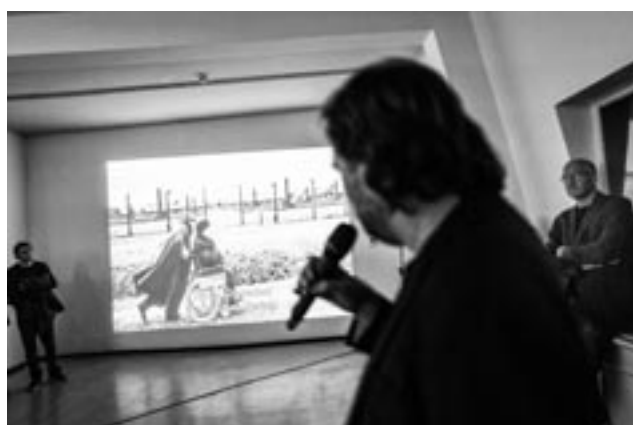

Uprchlíci hnaní ze země do země představují předvoj svých národů – pokud si zachovají svou identitu. Židovské dějiny nejsou poprvé oddělené, ale svázané s historií všech ostatních národů. Shoda evropských národů se rozpadla, když – a proto, že – umožnila vyloučení a pronásledování jejího nejslabšího člena.

Hannah Arendtová, *We Refugees*

PAVEL DIAS: „TORZO – VZPOMÍNKY PRO BUDOUCNOST“

Koncepce výstavy s hlubokým přesahem do témat Památníku ticha začala vznikat ještě za života klasika české dokumentární fotografie.

Po prvních rozhovorech o tom, jak připravit nový rozsáhlejší koncept z kolekce již třicet let staré, se Pavel Dias bohužel odebral do svého fotografického nebe.

Díky dobré vůli dědiců pozůstalosti a skvělé spolupráci s Diasovými žáky byla celá unikátní kolekce snímků o probuzení vzpomínek na místech paměti nově zpracována a vystavena v Domě U Černé Matky Boží.

Spolupráce s Uměleckopřmyslovým museem v Praze se nakonec protáhla ze tří měsíců na tři čtvrti roku, protože jsme se o expozici dělili s covidem.

Už v minulých letech jsme využili malý cyklus Diasových dokumentárních obrazů pro první výstavu „Stigmatizovaných míst“, na níž se podílela skupina autorů. Hned od počátku spolupráce ovšem bylo jasné, že unikátní – třicet let rozvíjená – kolekce snímků z míst paměti, kam se vraceli přeživší šoa a rozpomínali se na hrůzy zde prožité, si zaslouží docela jinou pozornost.

Nakonec se potvrdilo, že hodnotný cyklus nekončí tím, že se z něho stane archiv. Od dokončení práce na Diasovu „Torzu“ – jak on sám nazval své dokusvědectví – uplynulo už třicet let. Kultura připomínání se posunula jinam, žezlo převzaly jiné generace. Ale unikátní okamžiky návratu paměti, k níž se nikdo ze svědků událostí za ostatními dráty vracet dlouho nechtěl, ty žijí na negativech v pozůstalosti autora a vůbec neztrácejí svou energii.

Pro vývoj Památníku ticha měla expozice několik nových vývojových motivů:

Digitalizovaná kolekce téměř šesti tisíc negativů z Diasova třicetiletého dojíždění na vzpomínkové akty po celé Evropě obohatila sbírky Památníku ticha. Užší výběr snímků se jednou stane klenotem stálé expozice v souvislosti s velkým tématem „návraty paměti“.

V průběhu výstavy se uskutečnil cyklus tematických setkání s různými fotografy. Měl svou významnou vzdělávací i vývojovou roli.

K výstavě byl také vydán dodatečný katalog, jež považujeme za první výpravnou publikaci tematicky úzce svázanou s Památníkem ticha a jeho budoucími plány.

Kurátoři Jan Havel a Lukáš Bártl zpracovali nové skeny téměř pěti tisíc negativů a zvolili poutavou různost velikostí snímků, podle jejich obsahu. Další tým Památníku ticha kompletoval texty přidané do výstavní kompozice, které kolekci fotografií kontextualizovaly s pohledy na příběh šoa v jeho celku a v různých dobách až po současnost.

Vernisáž expozice se uskutečnila 12. října 2021. Měla bohatou návštěvnost a široké ohlasy v médiích. Dobré účasti se těšily komentované prohlídky a diskuse pořádané jednou týdně ve výstavních prostorách. Výstava byla několikrát prodloužena a stala se úspěšnou sezonní událostí jak Památníku ticha, tak Uměleckoprůmyslového musea v Praze.

Výstava fotografií ze vzpomínkových setkání na autentických místech mapy příběhů šoa se stala zásadním prototypem vývoje, který by Památník ticha měl uplatnit na cykly, jež jsou základem jeho sbírkových kolekcí.

Snímky vypovídající o vzpomínkách na dramatickou minulost se podařilo novým výběrem a kompletací s literárním poselstvím (autorskými hesly) aktualizovat a otevřít pro budoucí využití. Z kolekce se stala dobrá nabídka příštím generacím i pocta skvělému autorovi a jeho gigantické dokumentární práci.

**Holocaust byla událost v lidské historii.
Všichni zúčastnění – oběti, svědci, spolupracovníci, zachránci
i pachatelé – byli lidskou bytostí s lidskými pocity a potřebami.
Berme v potaz, že sdílení lidskosti neomlouvá vrahy
ani nezmírňuje minulost. Pokud to má nějaký vliv, tak jen ten,
že to činí zkoumání holocaustu bolestivější.**

Doris L. Bergenová

ALBUM G. T.

Příběh fotografií z terezínského alba je právě tak neuvěřitelný jako vše ostatní, co přichází samo, když prostor zavolá...

Je třeba předeslat, že ghetto Terezín nemělo oficiálního fotografa, jako tomu třeba bylo v Lodži nebo ve Varšavě. Ilustrativní fotografie k Terezínu, používané v minulých osmdesáti letech, pocházejí převážně z propagandistických filmů. Zaužívaly se také záběry z těchto snímků a často se používají postairené snímky hraných filmů.

Z „města darovaného Židům“ se kromě umělých záběrů dochovaly jen fotografie „ghetto policie“ nebo nějaké pracovní skupiny, ale ne běžného života. Ne s lidmi, které můžeme nazývat vězni, ne s obyvateli ghetta.

Věra Weinerová – produkční Památníku ticha – přinesla v roce 2020 jako návrh pro jednu ze sezonních výstav malé album pocházející z její vlastní rodiny. Vešlo by se do kapsy, ale byl to v podstatě objev století, o němž až dosud nikdo neměl tušení.

Na první pohled bylo patrné, že se jedná o snímky z válečného Terezína. Čtyřicet dva snímků – část tvoří záběry všedního dne ghetta, další byly velmi pozoruhodné portréty lidí.

Dva roky trvalo, než jsme alespoň částečně snímky identifikovali. Na začátku jsme věděli jen tolik, že album pochází z rodiny Milana Weinerja, který prošel Terezínem, Osvětimi, z pochodu smrti na něj vzpomínal Arnošt Lustig.

Malé album leželo desítky let v krabici rodinných fotografií a rodina udržovala jisté tabu, které bylo upevněno skutečností, že Milan Weiner zemřel v roce 1969 a nikdy o válce nemluvil.

Do práce se zapojili historici pražského Židovského muzea i Terezína.

Nebylo to hned. Snímky začaly vydávat své příběhy až po široké inzerci vyzvštěňovaných tváří z portrétních snímků. Tak se sbírková kolekce **Alba G. T.** stala předmětem veřejné komunikace ještě dříve, než byl objev zveřejněn.

Identifikace tváří přinesla pozoruhodné okamžiky, za nimiž se otevíraly velké příběhy. Nejkrásnější ženská tvář v albu dostala jméno Lucie Weisbergerová.

Netrvalo dlouho a k pozoruhodné ženě se objevily paměti. Oživily podlahu nádražní haly.

Nacismus jsem vnímala od začátku jako vpád pekla do lidského uspořádání světa a byla jsem si jistá, že proto ztroskotá. Myslela jsem, že válka bude delší, než lidi myslí, ale sdílela jsem přesvědčení všech, že Němci válku prohrají. Jen tak se dalo žít i s jasným vědomím, že nebudu třeba mezi těmi, kteří přežijí. Že se toho třeba nedožiji. Brala jsem to.

Celý aparát, který dali Němci do pohybu, aby oklamali svět a budoucí oběti, které se ochotně oklamat daly a předstíraly normální život, všechno to bylo hrůzostrašné a já to tak pociťovala. Po tolika letech ještě vidím terezínské ulice plné starých lidí, bezradných a bezmocných, vyhnaných z domovů.

Lucie Weisbergerová

Moudrý lékař v pozadí konzilia ohledávajícího zesnulého byl profesor Levit, významný pražský chirurg z Bulovky.

Velikou objevitelskou práci vykonali také historici, kteří identifikovali transport vypravovaný z terezínské vlečky jako deportaci terezínského rodinného tábora do Osvětimi. Sotva tušené postavy dětí u osamělého baráku byly děti z Białystoku, v čase odvážného pořízení fotografie byly děti přemístěné do Terezína, před svou definitivní likvidací v plynových komorách Osvětimi.

S těmito neuvěřitelnými objevy přichází bezpočet dalších příběhů. Nikdo nikdy netušil, že jednou dostanou svůj autentický obraz. Motivy z alba se také staly součástí scénických ilustrací při následujících pietních vzpomínkách. Postupné vyvražďení rodinného tábora připomíná Památník ticha dvakrát ročně.

Významným efektem výstavy na nádraží Bubny bylo [Studio Alba G. T.](#), kde návštěvníci nejrůznějších věkových kategorií vedli dialog s fotografiemi. Všichni příchozí si nejprve prohlédli výstavu a seznámili se s identifikovanými postavami z fotografií. Pak ti, kteří byli ochotni se před kamery studia posadit. Diskutovali s lektory či kurátory výstavy o tom, co je při pohledu na snímky napadá, na co by se rádi zeptali těch, jejichž tváře v nadživotní velikosti byly instalovány do galerie v nádražní hale.

Záměr využil skutečnosti, že některé snímky byly hodně kontaktní – jako by vyzývaly k úvahám o tom, co si snad mohli s fotografem povídat krátce před stisknutím spouště. Fotograf bohužel nebyl identifikován, osobnosti, jako třeba Peter Kien – jenž je v kolekci zachycen několikrát –, doslova probouzely imaginaci. Charismatický básník a výtvarník, autor libreta k Ullmannově opeře „Císař Atlantidy“, vyvolával dlouhé úvahy o životě v ghettu i o vnitřních myšlenkových pochodech uvězněných, mnohdy velmi kreativních osobností.

**Já nechci být obětí holocaustu.
Cítím se být člověkem, který má své poslání právě v tom,
že přežil a že se narodil v ghettu Terezín.
Ale vyvraždili mu devadesát pět procent rodiny.**

Fedor Gál

Dialogů s fotografiemi byly natočeny desítky hodin a jednou se stanou klíčovým jazykem velké instalace, časem pak pravděpodobně spouštěčem jednoho ze vzdělávacích programů Památníku ticha.

Koncem roku 2022 byla ještě minikolekce terezínských snímků vystavena v Bruselu na závěr českého předsednictví v prostorách europarlamentu.

Sbírková kolekce Alba G. T. se tak stala novým potenciálem Památníku ticha pro budoucí stálou expozici i pro velké sezonní instalace. Podobně jako cykly fotografických obrazů Richarda Homoly – „Tajemství tereziňských zdí“ nebo „Bubny od smetiště dějin k metropoli“, anebo cykly Karla Cudlína o probouzení místa paměti v největším pražském brownfieldu.

DRUHÝ ŽIVOT VENDULKY V.

Panelová expozice, nejužívanější putovní minikolekce Památníku ticha.

Jednoho dne byla na nádraží Bubny představena kniha Ondřeje Kundry „Vendulka: Útěk za svobodou“. Její souvislosti nabídly hned několik vývojových pilířů, které Památník ticha buduje:

– Objev a nadčasové poselství vzpomínky, která byla v poslední chvíli probuzena – desítky let po válce a jen náhodou neodešla s její nositelkou do hrobu.

– Zápletka s objeveným příběhem vycházela z ikonické fotografie významného autora, jaké Památník ticha vyhledává do svých sbírkových výstavních kolekcí.

– Kniha Ondřeje Kundry byla samostatným příběhem, jenž navázal na autentický dramatický osud holčičky z fotografie. Výstava tedy vypovídala o symbióze příběhu válečného a příběhu současného. Příběhu šoa a příběhu knihy dnešního autora třetí poválečné generace.

Příběh Vendulky Vogelové a její rodiny začíná večerem před nástupem jedné vinohradské rodiny do transportu. Díky osobnímu vztahu rodiny s věhlasným fotografem Janem Lukasem vzniklo několik snímků tříčlenné rodiny, která má na sobě transportní čísla a odchází na cestu do neznáma. Všichni jsou v napětí, mají zrazené výrazy nevyhnutelnosti osudu, jsou kultivovaní a jejich výrazy jsou hluboce intimní. Negativy z dramatického večera byly několik let ukryty a válku přežily ve stadiu latentního obrazu na negativech.

Snímek holčičky s číslem na krku se stal poválečnou obžalobou nacistického režimu a jeho programu konečného řešení židovské otázky. Objevil se v mnoha publikacích a byl prezentován při mnoha příležitostech vypoovídajících o válce a jejím dopadu na civilní obyvatelstvo okupovaných území.

Pak se navrstvily další stránky různých osudů, jež můžeme nazvat cestou k zapomenutí. Jan Lukas emigroval, torzo rodiny Vogelovy také zmizelo v zámoří a snímek se stal ikonickým archivem mnoha publikací, které jsou vnímány jako výjevy dávno minulé.

A tak to mohlo i zůstat, kdyby si jednoho dne redaktor časopisu Respekt Ondřej Kundra nepoložil otázku: „Kde vlastně je ta holčička z portrétu, co se s ní stalo, tři čtvrti století po skončení války, pokud vůbec přežila...“

Rozplétání tohoto rébusu trvalo několik let. Vendulka přežila, emigrovala do USA, ale byla jednou z těch, kdo o válce nikdy nehovořil, ani se svými dětmi. Její stopa se dala objevit přes Helenu Lukasovou, dceru fotografa a strážkyni jeho pozůstalosti. Veškeré pokusy o osobní kontakt však selhávaly za hradbou přísně dodržované terapie zapomenutí.

Jednou měl Ondřej Kundra cestu za jiným posláním přibližně do té části Spojených států amerických, kde Vendulka, již devadesátiletá babička od rodiny, bydlela. Ozval se jen pokusně – až když byl na místě – a jakýmsi zázrakem byl přijat. Setkali se, hovořili o věcech dávno minulých, o rodině, o válce, o vztahu Vogelových a Lukasových.

Krátce po tomto setkání Vendulka Vogelová zemřela. Zůstala jen nahrávka, zrodila se kniha, a teprve když se jí podařilo přeložit do angličtiny, dozvěděly se Vendulčiny děti tajemství o mamince, které jim zůstalo celý život utajeno.

Byla by úplná zhůvěřilost o tomto příběhu neudělat výstavu. O příběhu zachráněné vzpomínky – reinkarnované paměti pro pátou generaci.

Helena Lukasová ke třem snímkům z vinohradského bytu přidala širší kolekci otcových fotografií z doby, kdy se původní Masarykova republika měnila v protektorát.

Výstava o Vendulce procestovala několik zemí, dostalo se jí na tři desítky zastavení. Nějakou dobu zdobila všechny významné akce Památníku ticha a obohatila sbírkové kolekce o skvělý cyklus dobových obrazů Jana Lukase.

Paměť dalších generací oživily jak fotografie Vendulčiny rodiny, tak snímky z osudových chvil země v dobách, kdy svět měnil její plány od Masarykovy iluze o věčné nezávislosti k dvěma totalitám, jež zásadně ovlivnily životy hrdinů na fotografiích.

Putovní kolekce v nabídkách Památníku ticha mají dobrý základ ve sbírkách stigmatizovaných míst světa i ve zkrácených námětech velkých sezonních výstav.

Poselství Rozpomínání ve výstavách Památníku ticha

Diasův cyklus Torzo je vizuálním svědectvím o předávání vzpomínek a prožitků, o síle míst paměti pro rozpomínání.

Druhý titul sezony 2022 – Album G. T. – uvedl před zraky veřejnosti unikátní objev fotografií z terezínského ghetta, které ukázaly, že objevy nikdy nekončí. Jejich řetězení je říditelný proces.

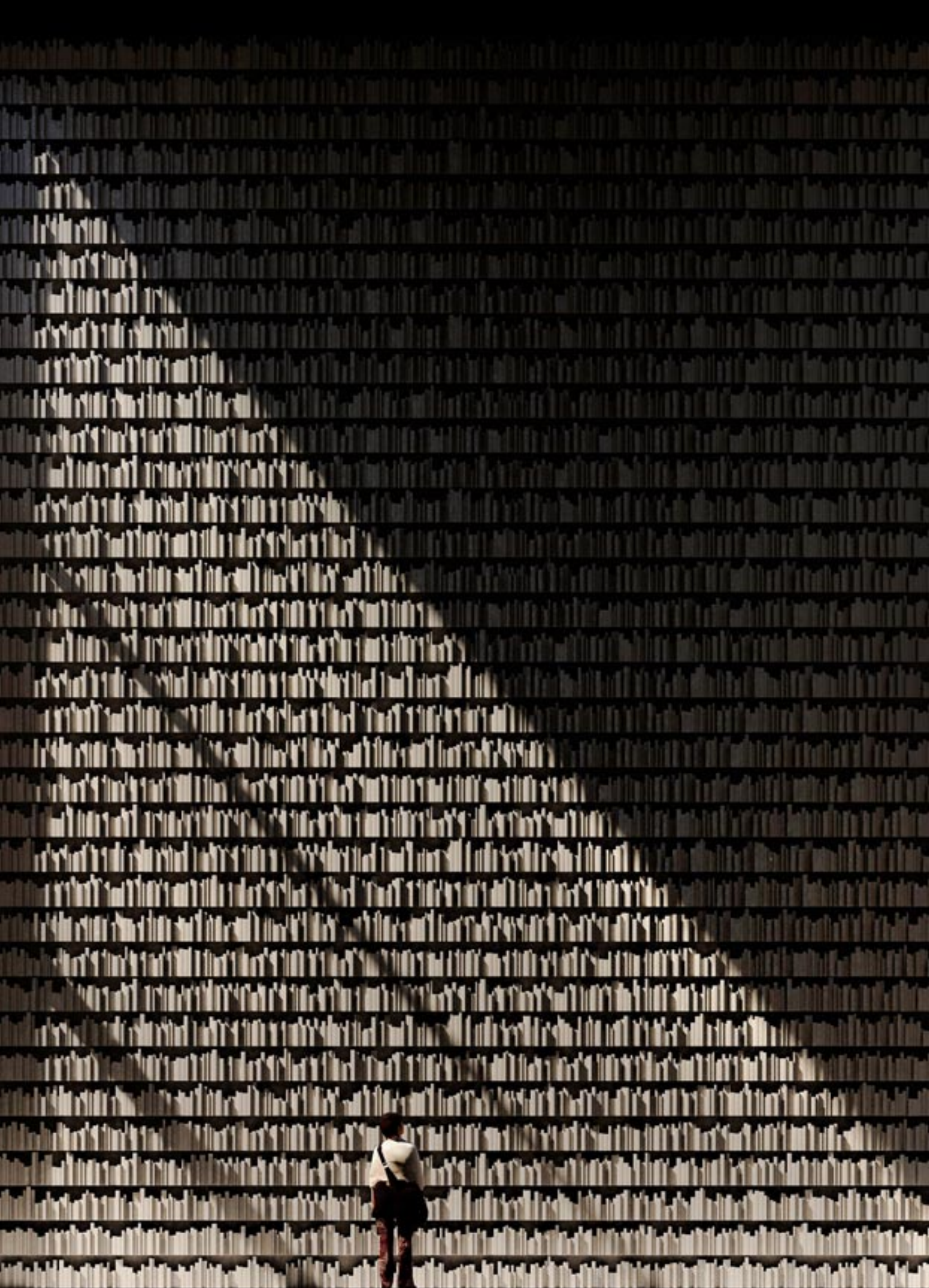
Nový světový pořádek byla rozsáhlá výstava k 80. výročí atentátu na Reinharda Heydricha, jež ukázala, že každé téma se dá zpracovat vždy nově.

Památník ticha se během jedné sezony roku 2022 rozhovořil v širokém dialogu. Byl budován k jeho rozvoji, prohloubení komunikace a vzdělávání po dalších dvacet let.

Z důvodů, které se nedají vysvětlit, však byl vlastním zřizovatelem již nastartovaný výstavní dialog z jakéhosi rozmaru státní správy umlčen.

Kontextualizace

Paralely jsou pro kulturu paměti základním klíčem.

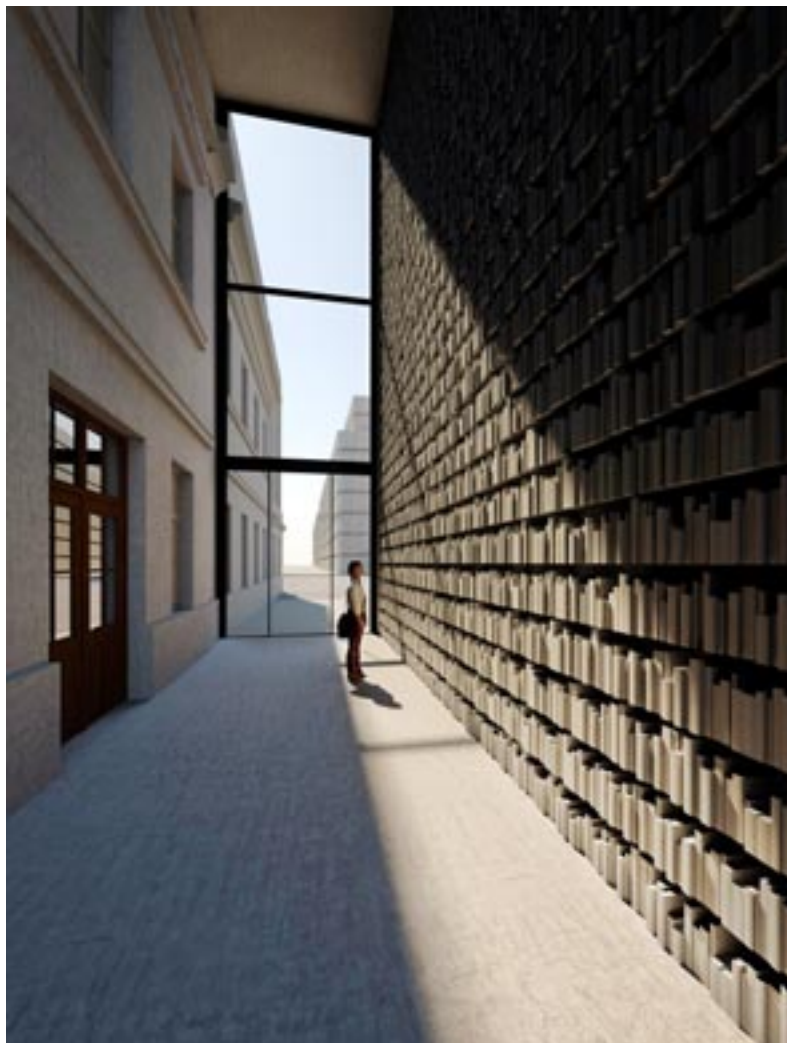
Závažné sociální jevy vedoucí k antisemitismu, xenofobii, jiným extremismům se neustále vracejí. Současné války, davové projevy ideologizovaného násilí, symboly a hesla přicházejí často bez dobré znalosti souvislostí minulosti.

Jakkoli na argumentech minulých časů často staví! Dezinformační kampaně akcelerují stereotypy v našich mozkových databázích. V tomto kontextu se těžiště veřejného dialogu místa paměti stává současnou rétorikou, k níž minulost a velké příběhy jsou nejvyšším argumentem.

Nejsme o nic moudřejší než Evropané 20. století, kterým se demokracie přímo před očima proměnila ve fašismus, nacismus, komunismus. Naše jediná výhoda tkví v tom, že se z jejich zkušenosti můžeme poučit. A právě současnost k tomu dává vhodnou příležitost.

*Timothy Snyder, prolog ke knize *Tyranie**

PRAXE PROJEKTOVÁNÍ PROJEKTOVÁNÍ PRAXÍ

Ke kapitolám budoucího scénáře začaly být koncipovány jednotlivé sezonní aktivity a větší výstavy. Průběžným rozvíjeným motivem se stala **koncepte padesáti tisíc knih**, které symbolizují počet deportovaných příběhů z Bubně.

Je těžké si představit to množství lidí. Je to zaplněná polovina Václavského náměstí. Jak dlouhý by asi byl zástup, kdybychom takovou manifestaci seřadili?

Jak dlouhý by asi byl provaz, kdyby všichni leželi za sebou? Řekněme si pouhým odhadem... sto kilometrů. **Jak si představit sto kilometrů ležících lidí?**

Vznikla koncepte knih, proměněných v sochu v architektuře, v grafiku budoucí expozice, v nejrůznější klíče a podobenství místa paměti.

Aby nikdo z těch desítek tisíc zavlčených pražských Židů nebyl opomenut.

Aby se hledala cesta, jak si vůbec toto množství může každý návštěvník představit. **Tak se zrodil motiv 50 000 tisíc zapomenutých knih.**

O soše v architektuře – podobenství knih – budeme dále hovořit ještě řadu let. Od projektování až po realizaci celého interiéru. Jednou se průvodní motiv knih rozloží do celé expozice také v koncepci její grafiky, různých exponátů, symbolických atributů. Knihy budou otevírat elementární příběhy.

Knihy budou vyprávět příběhy bez konce. Budou vyvážené pracovat s makro- i mikro- příběhy.

Fotografie z 1. třídy.

Tady jsem s kamarádkami ze školky.

Bydleli jsme v Kolínské ulici. Do školky i do první třídy jsem chodila do Perunovy ulice, která byla hned za rohem. S rodiči jsme také občas zašli do ZOO nebo na pouť. Naše maminka byla vždy elegantní, ale velký generál. Vždycky muselo být po jejím. Přesto měla velký smysl pro humor.

Naše maminka na pouti.

Zdánlivě úplně jiným záměrem, i když velmi vazebným, byl vývojový projekt Památníku ticha, jak bude v budoucnu pracovat s fotografiemi a rodinnými alby. Některé věci se hůře vysvětlují, než naplní v praxi. Došlo proto k experimentu, jenž spojil několik zadání a výstupních motivů do série výstavních prototypů.

Vznikl **Cyklus rodinných alb**.

Dokázat zpracovat individuální příběh právě tak jako příběh padesáti tisíc deportovaných a za tím vším stále komunikovat vraždu šesti milionů obětí. A to všechno přitažlivě pro mladé generace, to je zadání pro vyspělý scénář expozice. Stále však je nejsilnějším argumentem příběh jeden každý. Individuální vyprávění někoho či o někom.

Pracujeme s podivnými knihami o příbězích, z nichž devadesát procent končí tragicky, deset procent přeživších přichází z války s nekončícím traumatem.

Výstava **Fragmenty Památníku ticha** naznačila jeden z přístupů k budoucí expozici v práci se starými fotografiemi a jejich legendami. Zpracovali jsme několik výstavních originálů, jež vycházely ze základních námětových kritérií:

1. Každé autentické domácí album je skoro stejné. Liší se osobní příběhy, které snímky dokládají jen v zadním plánu.

Proto jsme jen do úvodu každého exponátu přidali fragment původní podoby. Dále jsme hledali cestu, jak je třeba se snímky pracovat aktivně a individuálně. Jinými slovy, jak je úplně přepracovat.

2. Fotografie mají své legendy a ty jsou pro každou generaci trochu jiné. Logicky je nejlépe zná pamětník vzniku snímku. Ale i ten často bloudí paralelními příběhy, které četl v knihách, viděl v kině a trochu si je připasoval k vlastním cestám. Druhá či třetí generace často více pracuje s archivními zdroji a snímky zase zpátky zasazuje do dobové reality. Čtvrtá a pátá generace občas parafrázuje rozdíly těch předešlých, demytizuje, hovoří s nadsázkou. Zajímavé ovšem může být tyto pohledy postavit vedle sebe.

3. Návštěvníky, kteří přicházejí, už nezajímá mnoho fotografií a mnoho popisů, ale více příběhů různě vyprávěných. Nás zajímá vhodnou kombinací individuálních příběhů popsat atmosféru a společenské postavení deportovaných Židů před válkou, jejich válečné putování a u přeživších i cesty následné, poválečné.

Navštěvovali jsme rodiny s velkými příběhy, o nichž jsme věděli, že alba mají a staré snímky uctívají. Jejich domácí archiv jsme naskenovali a natáčeli jsme s jednotlivými rodinnými příslušníky jejich vyprávění. To všechno jsme pak předali po patřičné redakční práci studentům oboru komiks Báry Šalamounové. Ve střížně jsme poté zpracovali vzpomínání do malých smyček různogeneračních výpovědí, které jsme filmově ilustrovali různými rodinnými filmečky a dobovými archivy.

Studenti a nakonec i skupina profesionálních výtvarníků-ilustrátorů vytvořili osm prototypů výstavních alb. Obrázkové příběhy se svázaly do velikých knih, které měly do desek vevázaný tablet. Na jeho obrazovce si návštěvníci výstavy hledali různé filmové ilustrace k předešlým příběhům.

Probouzení paměti zevnitř není nic jiného než osobní identifikace a prožitek do značné míry vedený konfrontací s mnoha dalšími domácími archivy. Taková je cesta k příběhu opravdu „společnému“.

S výstavou **Fragmenty Památníku ticha** se také ukázal fenomén nabídky výstavního projektu cestujícím ve vlaku... Také nádražní peron se proměnil ve výstavní panel.

Abych já mohl žít, tak muselo deset jiných umřít... Taková byla statistika válečného běsnění šoa.

Arnošt Lustig

Rodinné album Arnošta Lustiga vzniklo z fotografií, které zůstaly na stěnách malého bytčku v Nuslích po jeho smrti. Různé výklady k nim poskytl syn Pepi, jiné přidaly americké vnučky klasika válečných románů. Bylo to svědectví, které mohlo vzniknout jen v čase několika týdnů, mezi Arnoštovým odchodem a likvidací jeho pražského bytu.

AUTORSKÉ FOTOGRAFICKÉ CYKLY

STIGMATIZOVANÁ MÍSTA EVROPY

Jako diskusní programy Vysílání stanice Bubny ladí mnohaletým vývojem jazyk komunikace budoucího památníku, tak koncipovaný výstavní plán rozvíjí styl a formy budoucí stálé expozice. Sezonní výstavní plány Památníku ticha rozvinuly představu o budoucím výstavním charakteru instituce. Některé přímo převzaly „velká témata“ (budoucí kapitoly stálé expozice), jiné naznačily styl a charakter budoucích výstavních plánů.

Dotyky a přesahy válečných příběhů jsou sice neviditelné, ale mají velkou energii. Když Evropu zachvátilo šílenství masových vražd, vznikla síť adres pro likvidace a také pro čekárny na smrt. To všechno spojovaly dopravní systémy.

Zvláštní náhodou–nenáhodou je skutečnost, že destinace, kam směřovaly transporty z nádraží Bubny, jsou v současné době stále zneklidňujícími místy s podivnými energiemi. Další nenáhodou je, že významní fotografové, spolupracující s Památníkem ticha, na ta místa v minulosti zajížděli a svůj prožitek míst zatížených válečnými příběhy zpracovali do svých cyklů.

Stigmatizovaným ateliérem číslo jedna pro nás bylo pochopitelně i okolí bubenského nádraží a jeho stav po celých deset let vývoje Památníku ticha.

Adolf Eichmann se u soudu v Jeruzalémě účinně bránil svým neprůstředním sebehodnocením: „Byl jsem odborníkem na přesuny velkých objemů transportovaných napříč Evropou. Dělal jsem to na základě zákonů tehdejší německé říše a dělal jsem to dobře. Adolf Hitler mne za mou práci vyznamenal.“

Stále se opakující handicap civilizovaného světa spočívá v tom, že i vražedné režimy vytvářejí zákony poskytující alibi zločincům, vykonavatelům. Nekonečné soudy se pak pokoušejí prokázat, že masový vrah měl mít svědomí a povědomí o lidskosti... Hledají se paragrafy pro svědomí i hranice člověčenství a povahy zločinů proti lidskosti. Osvědčování masových vražd je složité už proto, že za většinu svědků hovoří jen hromadné hroby.

Jsou však místa, která vypovídají sama za sebe. Vydávají energii, jež vysílá signál o tom, že zde proběhlo něco nebývalého, že v tomto bývalém lágru či ghettu není něco v pořádku.

Podle rozvoje měst a míst se tyto signály upozadí, či naopak zvýrazní. Ale nikdy nezmizí. Taková pošpatnělá energie je v Lidicích či v Terezíně. Tak je tomu v Lodži, Buchenwaldu, v Dachau. Energie smrti v Chełmnu či v Osvětimi je až nepopsatelná!

Také okolí nádraží Bubny je stigmatizováno, i když zde – přímo na místě – nikdo nezahynul. Zde cesty za smrtí „jen“ začínaly. I když už cesty sem pro mnohé končily sebevraždou. Měnila se identita města a to se projevilo dávno před našimi koncepty na jeho tváři.

Je snad jen náhoda minulých desetiletí, že katastrální území Bubny-Zátory vypadá, jak vypadá. I když není to zase taková náhoda. V místě paměti si dobrý čtenář nalezne mnohem více než prostou zprávu o vagonování lidí.

Shodou okolností právě ty destinace, kam směřovaly pražské – bubenské – transporty, jsou hotovými ateliéry pro fotografická zamyšlení nad stigmaty míst dotýkaných smrtí podle plánu konečného řešení.

Cyklus **Stigmatizovaná místa Evropy** je založen na několika jednoduchých pravidlech:

- Každá současná obrazová zpráva stavu zatíženého prostředí našeho světa je dílem významného autorského fotografa.
- Každé vybrané místo je spjato s příběhem šoa.
- Každý cyklus je vytvářen autorem poválečných generací – ne tedy již přeživšími, očitými svědky války.
- Cyklus není nikdy uzavřen. Stále hledáme nové příspěvky, nové autory a nové pohledy na místa, která dávají své signály podivných vzpomínek.

Karel Cudlín – Zpráva o Lodži

Prvních pět transportů z nádraží Bubny bylo vypraveno do Lodže. Do ghetta, které v druhém největším polském městě existovalo již rok... už tam byly hlad, nemoci z bídy a špíny, bylo přeplněno východními Židy chasidského vyznání. Byli zbídačelí, měli jiný jazyk, pevnou víru východního ritu a drželi v rukou samosprávu celé oblasti zvané Bałuty.

Koncem roku 1941 jejich bídu rozšířilo pět tisíc blahobytně vypadajících, německy nebo česky mluvících přistěhovalců, z nichž podstatná část se neuměla ani pomodlit. Během první zimy v ghettu Litzmannstadt zemřela polovina pražských Židů... bídou, špínou, zimou.

Ostatní pak prožili proměnu továrny na hladovou smrt na fabriku pro německý válečný průmysl sekundárně produkující masovou smrt vyčerpáním.

Domy někdejší zlodějské čtvrti Bałuty jsou v centru Lodže dodnes. Dodnes se mnohé od války ani nevymalovaly. Obývá je sociální struktura, která i na Polsko je hodně drsná. Alkohol, drogy, černý obchod, rvačky, antisemitismus, to jsou Bałuty dnes.

Matěj Stránský využil svých cest do Osvětimi k sestavení souboru www.auschwitz.cz. Přibližuje někdejší továrnu na smrt proměněnou v továrnu na holocaust, kterou protéká několik milionů lidí ročně, a je hodně těžké si představit, co se jim při tom rovná v hlavě.

Fotograf klasického technického založení strávil několik let v Terezíně vyhledáváním motivů vyškrábaných do omítek domů, do trámů na půdách ghettobaráků, do prastarých zdí terezíánské pevnosti. Na svůj dřevěný fotoaparát sudkovského typu zaznamenal stovky drobných motivů, které pak ze svých velkoformátových negativů kopíroval na fotografické papíry.

Tak vznikl cyklus, kterým jsme některá poselství vrátili do rodného města autorů. Lidí, kteří odešli ze svých pražských bytů, stali se součástí ghetta, než s nimi osud rozehrál ještě hrůznější úlohu. Zanechali po sobě kdesi obrázek Hradčan, namalovali kino – snad spíše ghattokino, vymalovali si modlitebnu v kasárenském baráku.

Druhý Cudlínův příspěvek ke stigmatizovaným místům Evropy byl nazván [Zpráva o Babím Jaru](#).

Je svědectvím o tom, jak současná samospráva vůbec neví, jak zacházet s místem obrovské masové vraždy. Jak město ve svém rozvoji doputovalo až sem a někdejší prázdná rokle s masovým hrobem se stala součástí sídliště hned za městem Kyjevem.

Nová stránka příběhu podivného parčíku za městem se napsala počátkem války na Ukrajině, když město i památník zasáhly rakety jednoho z mnoha ruských útoků. V okolí místa válečného stigmatu minulého století se začaly psát nové tragédie, poznamenané smrtí civilních obyvatel.

Určitým vodítkem nových přírůstků databáze snímků míst z prostředí podivné energie je cyklus novodobých snímků z bubenského brownfieldu, jenž se mění ve staveniště nového města. Tento sběrný záměr realizuje [Richard Homola](#) – opět ve svém fundamentálním technologickém stylu.

Poselství stigmatizovaných míst

Poslední dva roky probíhajících válek posunuly téma šoa o celé století.

Z temné minulosti se vynořily antisemitismus a odkaz holocaustu válečným saltem za doprovodu raketové techniky celého tzv. civilizovaného světa, temná minulost se stala současností s varováním do budoucnosti ještě strašlivější.

Stigmatizovaná místa jsou temným sluncem paprskovitě vyběhávajících tras na všechny strany z jednoho místa zatmění. K původním destinacím pražských válečných transportů přibýly další směry válek probíhajících na stejných místech válečných hrůz, kam někdy směřovaly bubenské transporty.

K těm se rozhořela nová válečná ohniska, spojená s místem někdejších válečných deportací příběhovou vazbou, posunutou o několik generací v čase.

Výstavní cykly Památníku ticha nejsou nahodile sestaveným programem objeveným v archivech a pozůstalostech. Jsou to výstavní kolekce vyvíjené pro budoucí stálou expozici a záměry pro další roky putovních nabídek výstavní komunikace a vzdělávání.

Smutné je, že to, co jsme považovali za užitečný vývojový záměr – odladění kapitol budoucí expozice komunikační praxí –, se ukázalo muzejní koncepcí státu jako nepotřebným nadproduktem nové státní instituce, chápané jako zázemí pro administrativní proces investice do bezobsažného budovatelského gesta.

Záměr aktivního vývoje expozice sezonními projekty nakonec obohatil jen autorský tým samotný a několik set školních skupin, které se zúčastnily našich vzdělávacích programů.

FOTBAL VE STOLETÍ FAULŮ

DERBY – Sparta – „Jude-Slavia“ – DFC
– Kotel 2018 – Ghetto liga 1942/1943
...co to má všechno společného?

Byla to velká práce, která teprve čeká na své probuzení – celé se to jmenuje: výstava Památníku ticha namířená proti neonacismu na fotbalových stadionech. Začneme rébus rozplétat od pojmu „ideologizované násilí“.

Když jsme začali jednat s vedením Sparty, že bychom rádi na letenském stadionu instalovali výstavu proti extremismu a neonacismu na fotbalových stadionech, tak se pochopitelně na prvním místě ptalo, proč právě tam:

„Protože Vaši fanoušci při každém derby Sparta–Slavia zpívají celou dobu to své Jude-Slavia. Žádnou hanlivější nadávku na slávisty asi nevynalezli.“

„Ale to jsou jen takoví primitivové a ani nevědí, co to znamená – to Jude.“

„Těžko říct, co si pod tím představují, ale těch zpěváků tady máte celý kotel. A to je zákoutí pro několik tisíc chlapců, kteří občas hajlují a občas nadávají slávistům do Židů... A nejzávažnější je, že celý ten kotel řídí jen několik jednotlivců... brilantní ukázka manipulace s davem ne úplně nepodobná klasické nacistické výchově mládeže!“

„Ale to máte všude, celý pohár UEFA je samej nácek...“

„To ano, ale UEFA má také preventivní program proti extremismu a násilí spojenému s tradičními šablonami ideologií, některé britské kluby vylučují extremisty z hlediště už napořád, Bayern Mnichov má nadaci pro potlačení neonacismu pojmenovanou podle zakladatele klubu, který byl Žid...“

(Po celé období vývoje narážíme na chybějící prevenci – i jako pojem. U všech resortů, kterých by se měly tyto pokusy s extremismem týkat.)

Po určitém vyjednávání bylo domluveno, že na tzv. rodinnou tribunu stadionu Sparty instalujeme výstavu o tom, jak i v dějinách fotbalu každá ideologická manipulace sportu ublížila, a to v průběhu celého století historie fotbalového sportu. Záměru hrálo do karet, že od počátků fotbalu až do ideologického potlačení klasických klubů se skoro celá historie fotbalu odehrávala na Letné.

Na Letné býval stadion DFC, kde hráli skvělý fotbal prvoligoví Němci a Židé pražských menšin. Po okupaci jej nacisté rozprášili a nemálo reprezentantů putovalo přes bubenské nádraží do lágrů. Pokud se vůbec vrátili, tak ve zbědovaném stavu.

Se vznikem republiky se někdejší amatérský hráč Slavie Edvard Beneš vrátil z exilu a jeho klub se stal národním symbolem. Hrál vysokou ligu doma i v zahraničí. A pak, s příchodem komunismu, se Slavie stala na Letné vředem komunistického sportu. Byla hodnocena jako „buržoazní klub“ a dostala nové jméno Dynamo po vzoru moskevského FC. Stěhovala se do dolíčku na periferii. Na jejím místě vyrostla zahrádka okolo Stalínova pomníku.

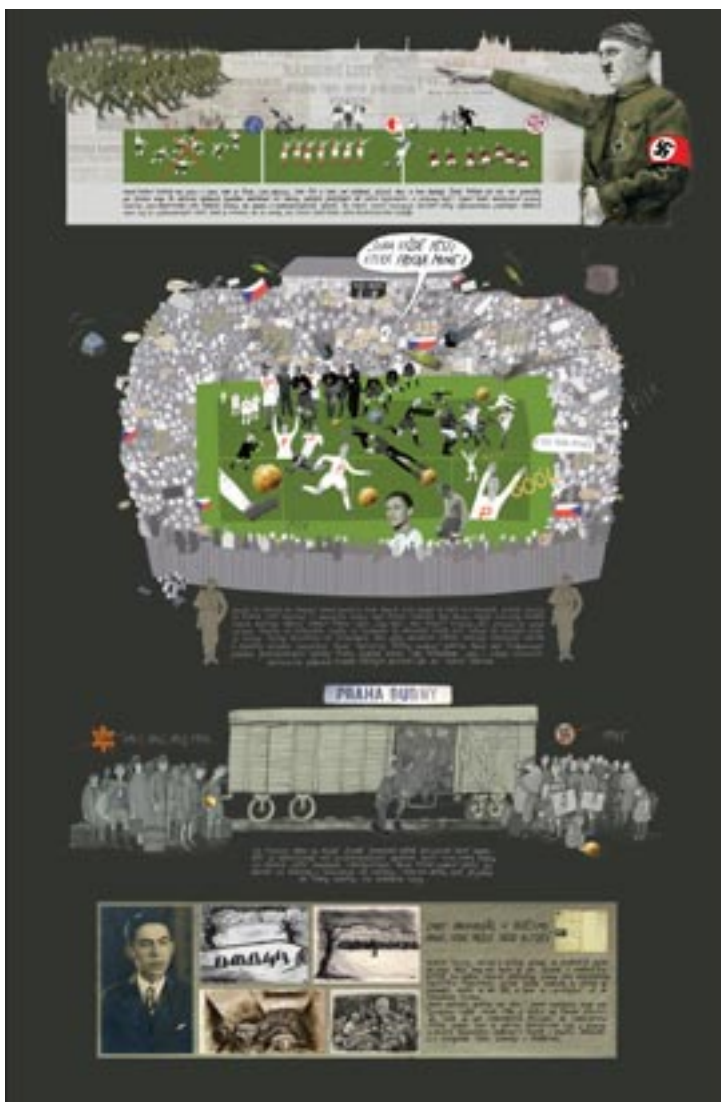
Zkrátka fotbal zažil mnoho slávy a měl spoustu slavných hrdinů, a všechno to vždy vzalo za své, když se do sportu vložila ideologie. To bylo hlavní poselství výstavy o století vzestupů a pádů fotbalu a jeho velikánů, kteří bojovali za vlast. Někteří za ni i padli, ale nikoli na zeleném trávníku.

O tom všem bylo deset základních zastavení výstavní koncepce, kterou výtvarně a prostorově navrhl fotbalista klubu Sklepovští sršání David Vávra. Zapojili jsme výtvarníky pro komiksové návrhy, zpracovali rozsáhlý archiv filmů i fotografií ze všech časů. Natáčeli jsme s předními osobnostmi z veteránského klubu. Zpracovali jsme desítky dávných příběhů a ligových sestav. Založili jsme také „čestnou ligu“ z různých kopajících herců a významných osobností.

Někteří staří mistři dohrávali své ligové mistrovství v ghettu Terezín. O tom byla druhá část výstavy – zapůjčená Památkem Terezín. Ta byla skutečně umístěna v nádražní hale na Bubnech i s multivizemí z propagandistických filmů. Mezi Letnou a Bubny bylo zpracováno několik desítek příběhů velikánů fotbalového světa z různých časů. Byly graficky připraveny pro panely vzdělávací trasy vedoucí z Letné, přes Bubeneč do Holešovic. Využívaly toho, že velká část hrdinů fotbalové dvorany slávy bydlela nedaleko letenských stadionů a navštěvovala letenské hospody na trase připravené pro školní vzdělávání druhých a třetích stupňů.

Nápad předložit dětem a studentům příběhy šoa prostřednictvím fotbalové historie byl dost možná jeden z nejlepších, které jsme v průběhu vývoje sezonních výstav vyvinuli. Dokonce o něm napsal větší oslavný článek jeden významný redaktor do britského Guardianu.

Teď by se slušelo už jen přidat poznámku, že výstava měla skvělý dopad na fotbalové kluby, které si zjednaly pořádek ve svých řadách a vyčistily stadiony od xenofobních křiklounů a nácků.

NE, nic takového se nestalo!!!

Ve fázi, kdy byly grafické návrhy už zcela hotové, architektura Davida Vávry se připravovala pro tribunu vévodící celé Letenské pláni, stojany na vzdělávací panely byly objednány a řádně povoleny všemi orgány, tak se fotbalový klub Sparty dostal do války se svými vlastními fanoušky.

„Nemůžeme sem instalovat stálou hasičskou jednotku, aby hlídala tu vaši výstavu. Podpálej to při prvním zápase po vernisáži.“

To byl závěrečný argument pro odmítnutí výstavy a rozvázání již připravené smlouvy.

„Dejte si to na pláň a nechte to hlídat policií, ale tady to neochráníme.“

Pro další sezonu tedy David Vávra navrhl na Letenskou pláň boudu ve stylu dávných fotbalových šaten.

Klasický dřevák byl navržen k jednorázovému užití. Jeho náklady však přerostly parametry možného. Pokus o získání podpory z nejvyšších pater klubu Sparty také selhal. Spartě zkrátka její fanoušci vyhovují takoví, jací jsou, a nemá potřebu na nich něco měnit. Nemá ani potřebu dávat světu najevo, že jí náckovství nevyhovuje. Tak zkrátka budeme čekat s výstavou **Fotbal ve století faulů** na nějakou vhodnou chvíli, kdy po celkově dopracované výstavě bude nějaká poptávka. Lze předpokládat, že to nastane v okamžiku, kdy fanoušci tvrdého jádra provedou něco tak hrozného, že se to bude muset řešit.

KOMUNIKACE '89

Bouda pro letenskou výstavu k fotbalovému antisemitismu byla impulzem pro jinou výstavu, která se na Letnou – jako místo paměti různých časů – hodila právě tak jako fotbalová šatna. Ta se nakonec proměnila ve stan a sáhla do jiné paměťové vrstvy místa.

Na Letenské pláni 25. listopadu 1989 fakticky padla cenzura. Stalo se tak díky prvnímu přímému přenosu Československé televize z listopadových událostí. V místě komunistických monstrakcí se v jednom mrazivém podvečeru sešly stovky tisíc lidí, aby jim z tribuny opřené o stadion Sparty (jako tomu bývalo o socialistických prvních májích) sdělili aktéři sametové revoluce, že náš svět se vydal novým směrem.

Zde se logicky nabízí otázka:
Co má listopad 1989 společného s příběhy šoa druhé světové války?

Odpovězeno jedním slovem: Propagandu...
Propagandu, cenzuru a manipulace veřejnosti ve veřejném prostoru prostřednictvím médií.

Propaganda je jedním z velkých podtémat Památníku ticha, jež bude mít ve své budoucí vzdělávací nabídce po otevření revitalizovaného objektu.

Propaganda je základní osou totalit. Její vrcholnou školu odvozujeme od Goebbelsova ministerstva propagandy. Stávalo docela blízko dnešní výstavní haly Topografie teroru, tedy Berlínského centra asociace institucí paměti.

Propaganda, cenzura a moc médií jsou klíčovými nadčasovými tématy, jimž se Památník ticha věnuje ve svých veřejných diskusích. Mají své paralely, které se samy nabízejí k vzdělávání, jež nazýváme „kurzy občanské sebeobranu proti neustále se vracejícím manipulacím mediálního prostoru“.

Propaganda je základním tématem pro mediální výchovu, která v naší zemi nemá jednotnou metodiku ani patřičnou časovou dotaci ve vzdělávání základních a středních škol. Je tedy třeba ji podpořit alespoň vhodně nastavenými vzdělávacími programy kulturních paměťových institucí.

Výstava **Komunikace '89** byla instalována v třicetimetrovém stanu uprostřed Letenské pláně. Stala se nedílnou součástí celého seriálu akcí k 30. výročí listopadu 1989. Jejím příběhem byla postupná výměna rolí v mediálním poli listopadového převratu. Hlavní hesla pro vzdělávací program byla: **CENZURA, PROPAGANDA, SAMIZDAT** a **KOMUNIKACE PŘEV RATU**.

komunikace89

Návštěvník vstoupil do tunelu mediální proměny během několika dní mezi 17. a 25. listopadem. Půdorys stanu byl diagonálně rozdělen pomyslnou čarou dělící svobodu slova od socialistické hyperkontroly.

Na počátku ovládá prostor socialistická propaganda, jejímiž ozvuky jsou monstrakce na Letenské pláni v různých časech od války, přes padesátá léta až po vrcholnou normalizaci.

Následuje televizní masáž programových manipulací krátce před listopadovým zlomem. Samizdat se zatím skrývá jen v maličké odposlechové službě StB, která se tísí vedle režimních multivizí. Návštěvník procházel kordonem policistů na Národní třídě.

Přichází zlom, ale také velké mediální ticho a lži několika listopadových dní.

Produkce studentského vysílání, kolportovaného mimo Prahu studentskými skupinkami. Občanské fórum sílí, pouliční manifestace narůstají na síle.

To vše výstavně vyprávěly početné multivize, kterými návštěvník procházel sám či provázen lektory.

Samostatnou výkladovou osou byl cyklus komiksů, připravených autorskou dvojicí. Jejich originalita se stala osobitým obrazem expozice, který se nezapomíná.

Převážně multimediální expozice měla také svou galerii. Tvořil ji cyklus skvělých fotografií Jaroslava Krejčího, který měl velmi dobré vztahy s Václavem Havlem a po celé listopadové dny jej sledoval přes svůj hledáček. Vznikla tak unikátní série fotografií, která se stala klíčovým svědectvím doby.

Na rozdíl od ostatních kolekcí ovšem klasicky negativy zachvátila povodeň roku 2002, jež zaplavila jeho malostranský ateliér. Negativy zachraňovali studenti svého profesora fotografie z vody a bahna. Řada z nich je potrháných na emulzi, jsou unikátně poškrábané a jejich současný stav je v podstatě velkým obrazovým mementem pomíjivosti paměti.

Pro vzdělávací programy byly zpracovány různé role pomyslných aktérů revoluce z nejrůznějších prostředí. Vše vrcholilo zásadním prožitkem, kdy se návštěvníci v osamění či v davech ocitli mezi třemi projekcemi, které působivě oživily prostředí 25. listopadu na Letné pomocí záběrů televizních přímých přenosů. Návštěvníci (znovu)prožili atmosféru vrcholných chvil před třiceti lety uprostřed manifestujícího davu.

Závěr výstavy tvořila obrovská černá tabule připravená k samostatným svobodným projevům návštěvníků. Plnila se každý den novým hromadným sdělením a její proměny byly archivovány. Studentské lekce zde vrcholily samostatnou tvorbou vzkazů pro další přicházející. Předobrazem tabule byla Lennonova zeď, jež dotvářela prostředí seminárního prostoru.

Výstava trvala pouhých pět neděl, měla skvělou účast deseti tisíc návštěvníků. Jen školních skupin bylo lektorsky odbaveno několik set. Byly dny, kdy bylo opravdu těžké stanem projít.

Vrcholným mravenišťem Letenské pláně se po třiceti letech stala manifestace Milionu chvil pro demokracii, jež obklopila výstavní stan davem návštěvníků, kteří protékali expozicí jak živá řeka.

Ve dnech 16. a 17. listopadu nabídl Památník ticha veřejnosti speciální atrakci nazvanou **Autodialogy**.

Vznikla díky nabídce partnerské produkce Ostrovy. Ta zajistila automobil – veterán VW Golf, v němž přijel Václav Havel před třiceti lety na letenskou manifestaci. Restaurovaný „Stříbrný blesk“ zaparkoval před výstavní stan.

Místo řidiče byla instalována fotografie od **Bohdana Holomíčka**, jenž z pozice spolujezdce zachytil Václava Havla v době, než se stal z disidenta prezidentem.

Nabídka veřejnosti zněla: **Přijďte si dopovědět s Václavem Havlem to, co jsme nestačili říci dříve.**

Z událostí vznikl dokumentární film **Stopaři Václava Havla**.

Autodialogy byly zachyceny na tři kamery a ve spolupráci s Českou televizí zpracovány do výběru nejpodarenějších rozhovorů ze Stříbrného blesku.

**Nikdy jsem nevěřil, že se to
otočí a že bolševici padnou.
Proto jsem emigroval.
A teď toho lituju.
Neměl jsem takový kule,
abych tady zůstal a něco dělal.
Něco výrazného dělal
a teď toho lituju. Je mi to líto.**

Leoš Válka

**Dobrý den, pane Václave Havle,
je dobrý, že můžeme říkat, co chceme.
Protože nás za to nikdo nepotrestá.
Slyšel jsem totiž, že za komunistů jim
to zakázali, když říkali něco proti nim.
Tak je dobrý, že máme tu svobodu
slova, a když máme tu svobodu slova,
tak můžeme zakládat nějaký písničky
a kapely a také nějaký souvětí a věty.
Děkuji za pozornost.**

Jeroným Vlasák (10 let)

Následovala komorní akce Památníku ticha v místě paměti. Na tribunu Sparty, jež byla před třiceti lety obklopena davem, byla umístěna velkoplošná obrazovka. Vysílala po dva dny sestřih obou přenosů z tohoto autentického prostoru. Noční projekce se po třiceti letech stala nepřehlédnutelným lampionem nad ztemnělou Prahou.

Dne 25. listopadu byl před archivní obrazovkou vyhodnocen nejúspěšnější, resp. nejinspirativnější autodialog. Vybrali jej studenti [Gymnázia Jana Keplera](#) z finálové nabídky. Cena – dort s fotografií Václav Havla – byla předána desetiletému studentovi základní školy [Jeronýmu Vlasákovi](#).

Autodialogy se staly „eventem roku“. Vyhrály každoroční finále asociace producentů. Ale především dokázaly, že součástí výstavního programu může být interakce na úrovni vlastní hluboké regrese. Rozhovory měly své nadčasové konfrontace s vlastním svědomím, porovnání s dobou, která vždy má své problémy, ale s prožitkovým návratem k okamžikům, které lámaly ledy, se stává terapií pro jednotlivce i celou komunitu.

Výstava [Komunikace '89](#) v plném rozsahu podpořila koncepci veřejného dialogu Památníku ticha, jenž stále hledá vazby mezi epochami v nadčasových motivech schopných akcelarovat různé zlomové doby vazebnými motivy.

Sejm [Vysílání stanice Bubny pro Komunikaci '89](#) bylo dobrým tvůrčím posunem veřejných diskusí na mediální témata.

**Vážený pane prezidente, musím říci, že nám scházíte,
protože – jak jste kdysi říkal: „Tato země nevzkvétá.“
A nevzkvétá hlavně proto, že si lidé pletou svobodu slova
s lhaním a vyprávěním nesmyslů. Problém je, že slovo je vlastně
naprosto zdevalvovaný a jen se zneužívá. Když jsem poslouchal
Vaše novoroční projevy a Vy jste si za každým slovem mohl stát
a já jsem tomu mohl věřit, byl to pro mne pohled do budoucnosti.
Tak to teď nefunguje. V té plejádě lží, které nikam nevedou,
člověk nevidí to světlo na konci tunelu.**

Michal Caban

NOVÝ SVĚTOVÝ POŘÁDEK

Rok s kulatým výročím atentátu na Reinharda Heydricha zrodil bezpočet výstav na mnoha úrovních od památníků až po Národní muzeum. Jako obvykle se jejich top-target odvíjí od samotného atentátu. Opět došlo na sten guny ve vitrínkách, na uniformy, na padáky a na obvyklé archivy z heydrichiády.

Památník ticha nabídl poněkud jiný pohled na Heydrichovo působení v Praze ještě před atentátem. Zastupující říšský protektor je ikonická tvář démona zla. Už jen jeho výraz na obvyklých fotografiích nahání hrůzu – stejně jako Hitlerův knírek či Goebbelsovy projevy. Je až s podivem, jak málo se při vzpomínkových akcích využívá démonické podstaty jeho pražského programu!

Výstava instalovaná do Křížové chodby Karolina byla záměrně koncipována právě na univerzitní půdě. Málo se ví o tom, že Heydrichovy plány pro kolonizaci evropského jihovýchodu pocházely převážně z Prahy a že se opíraly o rasové – selektivní vizionářství, jehož parametry z velké části vznikaly v Praze. Multidisciplinární centrum „Nadace Reinharda Heydricha“ sice vzniklo až po nečekané smrti svého zakladatele, nicméně jeho podstatou bylo vědecké zázemí pro vizi nového uspořádání světa.

Historik Michal Šimůnek sestavil z mnoha dostupných i nově vybadaných podkladů Heydrichův diář. Tvořil souvislou osu výstavním prostorem od pompézního nástupu do Prahy až po jeho skon. Charakterizoval záporného hrdinu našich i evropských dějin jako nesmírně pracovitého výkonného úředníka horečně sloužícího vražedné vizi nového světového upořádání.

Úvod expozice se věnoval zneužití modernitě, vyšlé z rasové eugeniky, bohatě využitě k důvěryhodné – protože vědecké – propagandě, jež byla, počínaje Mein Kampfem, ideologicky převyprávěna do politického programu, jenž se propsal do zákonů nacistické říše. To vše pachatelům zajistilo alibi ke všem masovým vraždám, kterých se úředníci dopustili v mezích zákonů své země.

Výstavní linie představila hlavní osobnosti pseudovědeckých týmů, které působily v anektovaných univerzitních objektech uzavřené české Univerzity Karlovy.

Putováním Křížovou chodbou návštěvník pronikal do programů, které měly zcela zásadně proměnit evropskou rasovou mapu, připojit protektorát Čechy a Morava a generální gouvěnement jako součást centrální říše, ovšem(!) s úplně jinou biologickou kvalitou obyvatel těchto území. Východ Evropy až po Ural měl být kolonizován německým obyvatelstvem a veškeré jinošské prvky měly být využity k otročké práci.

Závěr Křížové chodby tvoří mramorový kříž, jenž se stal projekční plochou pro záběry z Heydrichova pohřbu kombinované s obrazy z hořících Lidic. Zničení obce a její vymazání z mapy se dokládá jako příklad toho, co se mělo stát s celou zemí a jejím obyvatelstvem.

Apendix expozice tvoří pozdější životopisy rasových specialistů. Jejich životopisy až dosud rámovaly expozici. Panel na konci expozice, časově již po atentátu, přehledně vyjasnil, že prakticky nikdo z pseudovědeckých rasových profesorů nebyl souzen a většina z nich se dožila pozeňnaného věku na odborných pozicích v oborech, kterým se věnovali před nástupem do vědeckých center Prahy.

Instalace **Nového světového pořádku** v Křížové chodbě Karolina posunula význam kultury paměti z role připomínací k vzdělávání prožitkem. Využití série multivizí z výtvarně animovaného snímku o zneužití modernitě „Eugéniové“ a několika působivých víceplátnových projekcí ze zlomových událostí národních dějin uvedlo diváka do proměn času míst paměti, ukázalo cesty pro putování časem, jež moderní expozice využívají, a potvrdilo, že je funkční.

Multivize se do expozic paměti nedávají proto, aby výstavy byly „trendy“, ale proto, že se tak zabydluje prostor, jenž vytváří příběh. Tak se také probouzí emoce.

Návštěvník je uvnitř děje, stává se jeho součástí. Dramaturgie výstavních scénářů je ve své podstatě velmi podobná stavbě dokumentárních příběhů.

Nový světový pořádek rozvinul zásadní kapitolu stále budoucí expozice ve velkém významu „Kořeny zla“. Toto téma je dozajista jedním z nejobtížnějších, které jsme pro místo paměti zvolili. Je komplikované a je také hluboko zanořené do minulosti modernity. Dnes je však jisté, že jeho souvislosti s dnešními pohyby světa jsou dobrými klíči. Dokonce tak dobrými, že bychom si raději přáli je neprožívat.

To území musí ztratit charakter asijské stepi, musí být poevropštěno.

Já už se toho nedožiju, ale za dvacet let bude mít tato oblast 20 milionů lidí. Za tři sta let to bude kvetoucí sad nezvyklé krásy!

Domorodci? Začneme je prosívat. Rozkladný židovský živel zcela vyloučíme. Dojem, jaký jsem získal na Bílé Rusi, byl lepší než na Ukrajině. Do ruských měst nepůjdeme, ta musí kompletně vymřít.

Zde nemusíme mít výčitky svědomí. Nebudeme se vžívat do role chůvy, vůči těmto lidem nemáme vůbec žádné povinnosti. Máme jen jeden úkol: germanizovat přesídlením Němců. Na domorodce se budeme dívat jako na indiány. Kdyby tito lidé nad námi zvítězili, buď nám Bůh milostiv!

Vůdcův hlavní stan, 17. října 1941, hosté: F. Todt a F. Sauckel

Poselství výstavní komunikace

Velké výstavní projekty Památníku ticha se staly novým fenoménem práce s časem. Kromě toho, že otevřely stavidla nových dialogů daleko přesahujících několik válečných let k epochám jiným, pokrývající celá století totalit, propojily minulost se současností... Kontextualizace v dobách válek jakoby volá, že my sami, dělníci paměti, jsme hodně signálů minulosti přehlédli.

Z modernistické víry v budoucnost jsme se propadli do manického strachu z vlastní reality. Po desítkách let objevování sebe sama se přes signály velkých příběhů 20. století ukázalo, že vzpomínky jsou živější, než bychom si přáli, a my sami jsme reálnější, než dokážeme sami dohlédnout. Minulost nás inspiruje a determinuje zároveň. Neměníme se, i když si to namlouváme.

Výstavní činnost je přirozenou součástí každé muzejní instituce. Jinak se ovšem chová v instituci „kamenné“, jinak v místě paměti ve vývoji. Je možné postupovat i tak, že se nejprve upraví prostor dotýkaný minulostí, pak teprve se řeší stálá expozice a následně výstavní plán pro příští sezony.

Na nádraží Bubny bylo třeba všemu předřadit veřejnou komunikaci, jež měla obecně obhájit samotný záměr a založit obranu objektu před komerčními zájmy.

Sezonní výstavní plány jsme založili na základních pilířích budoucí stálé expozice. Všechny drobnější výstavy i velké projekty vycházely – a vycházejí – ze základní osnovy tzv. velkých témat. Ta jsou základem námětových okruhů sezonních výstav a jako celek směřují k stálé expozici místa paměti. Jsou také příběhem pro architektonické řešení, jež vyšlo ze soutěže zadané obsahem.

Souhrnem podnětů pro celkový námětový půdorys budoucí expozice se stala „Aktualizovaná synopse stálé expozice Památníku ticha“ z ledna 2023.

Nepochybně by se vývoj stálé expozice dal uspořádat i v kratším harmonogramu a systematictěji. Ale to by se nad námi musela vznášet nějaká využitelná státní koncepce kultury. Někdo by musel naznačit prostor pro cestu rozvoje paměti v této zemi.

Nezbylo tedy než obrátit sérii handicapů ve výhody a vytvořit z výstavního plánu vývojovou řadu veřejné komunikace nového místa paměti, směřující ke stálé expozici, která se jednou poskládá z fragmentů výstavních prvků, jež jsme postupně črtali sezonní praxí. Seriál sezonních expozic Památníku ticha vycházel z linie velkých témat, jež bylo třeba rozvíjet.

Každá výstava obohatila digitální archiv Památníku ticha. Ke každé větší výstavě vznikl vzdělávací program. Každá výstava probudila nové reflexe a diskuse. Každá drobnička v nádražní hale posunula představu a realizaci celkového záměru o něco dál. Fragmenty budoucí stálé expozice se rodily v praxi a jejich veřejná komunikace jim vytvářela zpětnou vazbu. K tématu i k jeho naplnění.

Nutno dodat, že jen málo ministerských úředníků je vůbec ochotno se o podobné vývojové koncepty bavit. Technokratům, kteří v resortu kultury potlačují jakýkoli obsah a vše, co by k němu mohlo vést, nelze prakticky vysvětlit ani význam slova „scénář“.

Tak se stalo, že po několika úspěšných sezonních expozicích, které hodně posunuly velká témata „Kořeny zla“, „Rozpomínání a hledání jazyka k vlastnímu příběhu“ a „Šoa v nás“, se ministerstvo rozhodlo Památníku ticha definitivně zrušit provozní rozpočet pro kulturní záměry.

Paměť v nás

Sdílený fenomén místa i času.

Již devět let připomíná Památník ticha den prvního transportu z Prahy veřejným happeningem Bubnování pro Bubny. Společný prožitek se snoubí s poselstvím opakovaně citovaným. Nazýváme jej „Šoa v nás“.

Všichni jsme dědici příběhů šoa. Někdo proto, že má v rodině ty, kteří byli deportováni, tedy obětí. Někdo proto, že nese dědictví těch, kteří to organizovali – tedy pachatelů. Všichni ostatní pak v sobě mají odkaz mlčící většiny. Nejsme tu proto, abychom někoho soudili, ale abychom vedli dialog.

Bubnujeme proti tichu mlčící většiny. Proti nepatřičnému mlčení, které je – a bylo – spolupachatelem událostí, které se neměly stát. Vždy je chvíle, kdy se ještě dá zvednout hlas. Jakmile se však věci dají do pohybu, když už protektorátní aparát zahájí deportace, pak je mlčenlivé přihlížení prokletím pro všechny. Není to provinění, je to stigma.

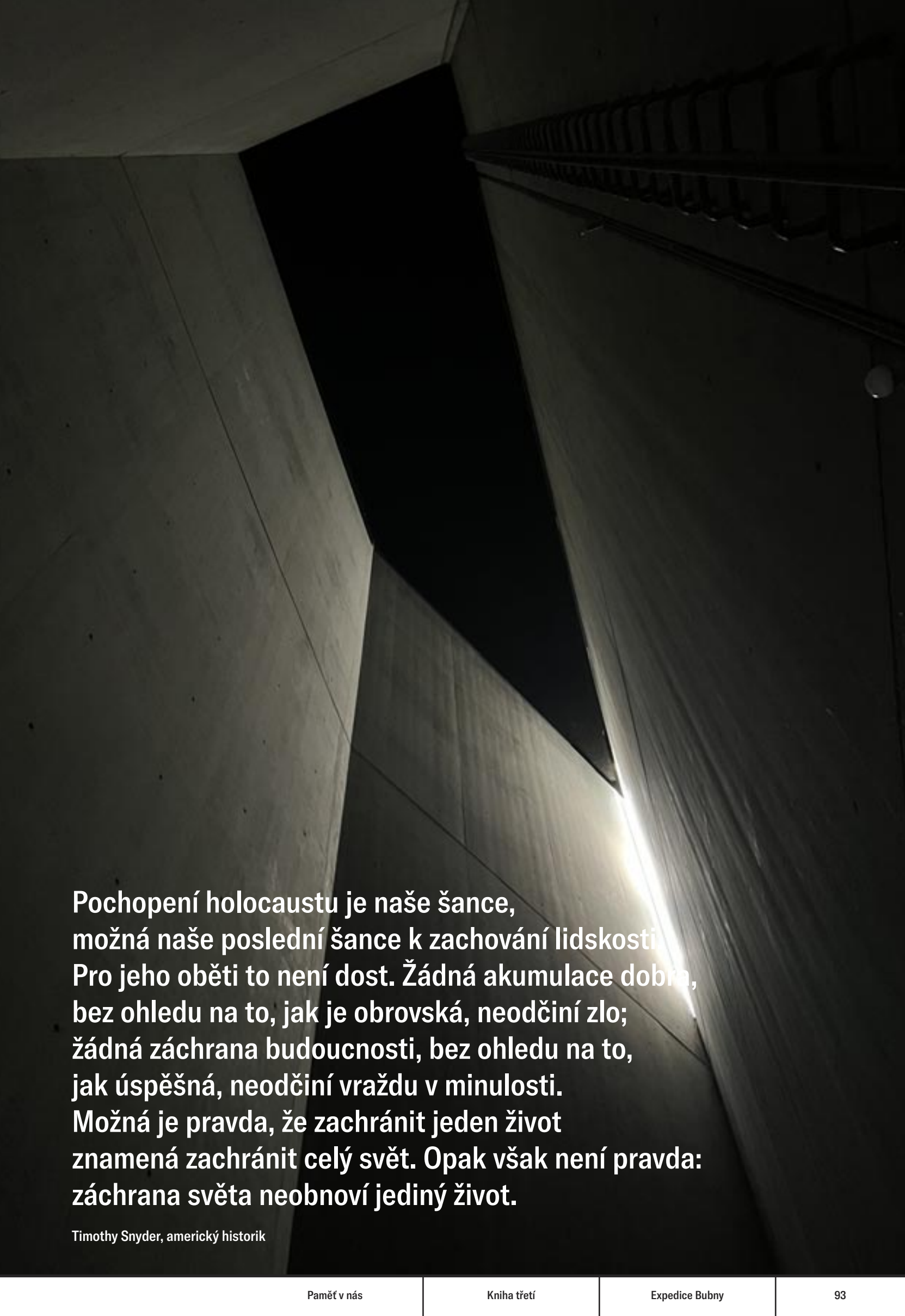

Je varovné, jak moc se proměnil odkaz příběhů šoa od počátku našeho snažení, od prvního Bubnování pro Bubny. Není to snad tím, že by se objevily nové vzpomínky minulosti. Přišel zlom generací. Přeživší uvolnili místo dědicům.

Co však hlavně! Změnil se svět. Současnost zastavila poločas rozpadu válečných hrůz novou realitou.

Kolik válek vypuklo od doby, kdy Timothy Snyder napsal uvedený text... Stále máme šanci pochopit. Musíme však začít současností! Neidealizujme si povahy. Mění se výklady, neměníme se my. Stále však platí, že příběhy šoa nám mohou pomoci pochopit to, co máme v sobě. Když o nich povedeme současný dialog. Platí to více než kdy dříve od konce druhé světové války.

Pochopení holocaustu je naše šance, možná naše poslední šance k zachování lidskosti. Pro jeho oběti to není dost. Žádná akumulace dobra, bez ohledu na to, jak je obrovská, neodčiní zlo; žádná záchrana budoucnosti, bez ohledu na to, jak úspěšná, neodčiní vraždu v minulosti. Možná je pravda, že zachránit jeden život znamená zachránit celý svět. Opak však není pravda: záchrana světa neobnoví jediný život.

Timothy Snyder, americký historik

MÍSTOTÉKA (VRSTVY PAMĚTI MĚSTA)

Pracujeme s tím, co je nám nejbližší. Prostředí města se samo nabízí, protože ukrývá hodně. Všechno to, co se nám nepodařilo zlikvidovat.

Je více než pravděpodobné, že každý, kdo se bude deset let intenzivně zabírat minulostí nějaké malé části města, tak v jeho domech objeví spoustu pozoruhodných příběhů, představí si, jak se na obecních plázcích setkávaly postavy, o nichž historie hovoří právě jako o padouších i kladných hrdinech.

Dochozí rádius nádraží Bubny takové křižovatky osudů a epoch má a my s nimi pracujeme. Ověřujeme vzpomínky, konfrontujeme je s archivními podklady a představujeme si proměny města a jeho obyvatel vztažené do míst jejich pobývání.

Základním impulzem pro práci s okolím byl autorskému týmu Památníku ticha už jen fakt, že všechny transporty deportovaných pražských Židů přicházely na nádraží Bubny z veletržního areálu zvaného Radiotrh, jenž sousedí s Veletržním palácem (kdysi největší modernistickou stavbou střední Evropy, dnes sídlem moderní sbírky Národní galerie).

Zástupy procházely městem a podivnou cestou se s ním loučily. Loučily se s Prahou, a když došly asi do poloviny své poslední cesty z registračního místa na nádraží Bubny, tak se svéráznou dramaturgií vývoje metropole loučily s Berlínem. „Malým Berlínem“ – tak se totiž nazývala tato část Holešovic, kterou před dvěma generacemi osidlovali pražští Němci, tedy třetí kulturní entita Prahy, jež právě s bilingvními židovskými sousedy tradičně žila v aktivním dialogu.

Malý Berlín se dnes nazývá už jen jeden blok bytových domů. Kdybychom si jen u tohoto objektu uspořádali minulé dekády do průmětu, vypadne na nás celá knihovna románů o velkých příbězích, o proměnách doby a mentálních proměnách města.

Malý Berlín byl shodou náhod kolaudován v den nacistické okupace Prahy. Pro barevnost jeho fasády se mu říkalo „hnědý dům“. Jeho architektky byli významní činovníci pražského spolku německých architektů Franz Hruschka a Adolf Foehr. V novém objektu byla řada bytů již předkoupena židovskými investory.

Leč protektor Neurath nastupuje do Prahy s několikatisícovou prominentní administrativou, která potřebovala byty. Pro nacistické pohlavary z Říše byl pražský Němec něco méně, pražský Žid byl méněcenný. Bytové družstvo bylo vyvlastněno mnohdy ještě před nastěhováním původních majitelů. Malý Berlín se stal centrem bydlení německé říšské administrativy.

Pak přichází Reinhard Heydrich. Jeho administrativa byla oproti Neurathově více než dvojnásobná. Obyvatelé Malého Berlína se rázem mění.

V době pražského povstání byl objekt dobyt skupinou povstalců a následně jej převzala národní správa. Po několika poválečných letech zde sídlila ruská armáda osvoboditelka. Po jejím odchodu byl veřejný prostor vnitrobloku rekonstruován a byty byly předávány českým občanům. Nemálo partají byli prominenti nového režimu.

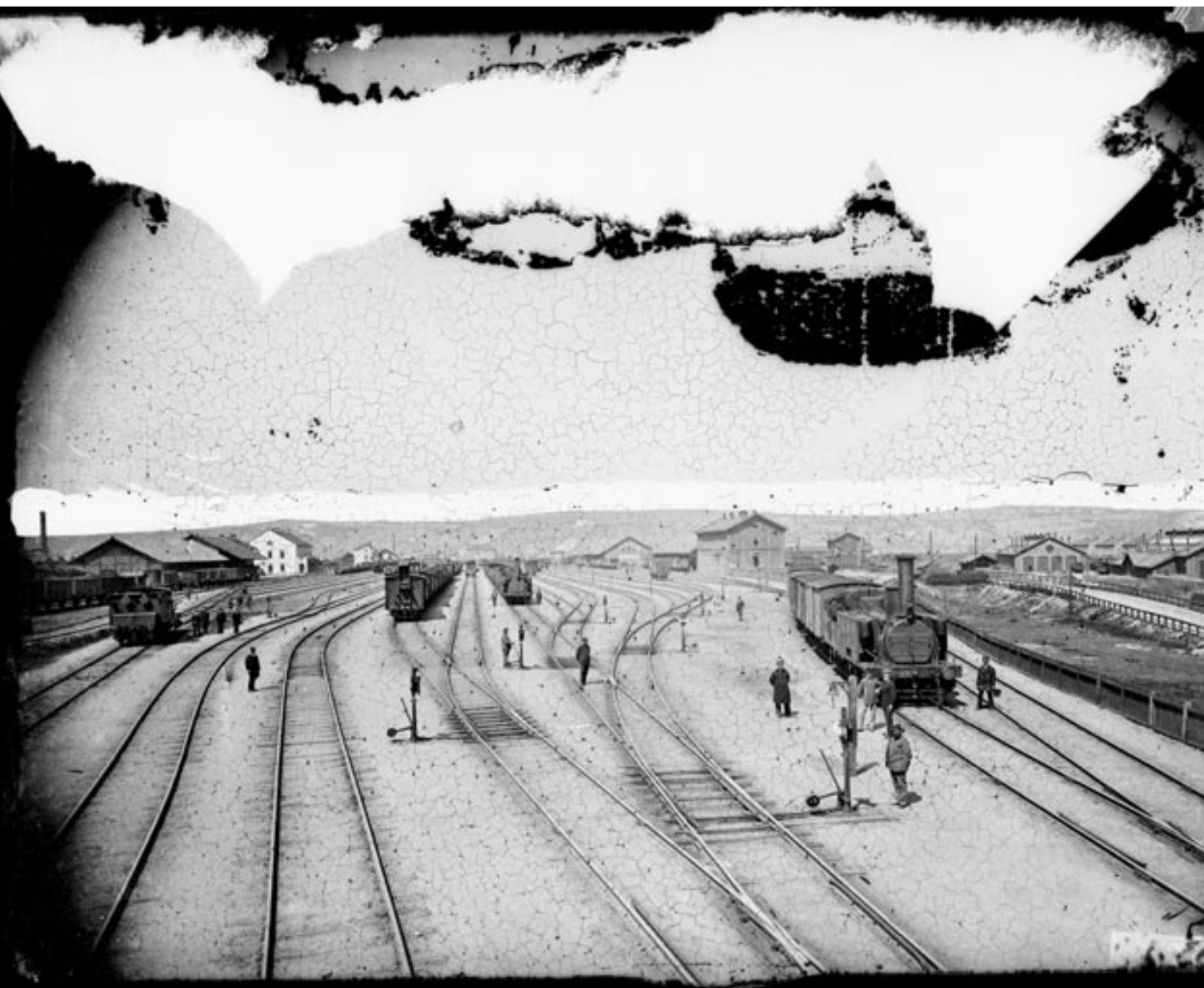

Mnoho vrstev paměti se skládalo do objektů bubenského prostoru města, mnoho vzpomínek nesly jeho veřejné prostory.

Náměstíčko u populární intelektuální kavárny Liberál někdy dost možná zažívalo setkávání synů starého Lea Poppera, obchodního cestujícího s vysavači firmy Elektrolux, a synů Josefa Pfitznera, profesora německé Univerzity Karlovy, který před válkou psal skvělé kritické texty o sovětském Rusku. Pak se ovšem přiblížila válka a Pfitzner začal psát Konradu Henleinovi memoranda. V březnu 1939 Adolf Hitler profesora Pfitznera osobně instaloval do role zastupujícího primátora Prahy, zatímco Leo Popper, jak o tom píše jeho syn Ota Pavel, „jen“ vylovil Němcům svůj vlastní rybník.

Pak nastoupil do veletržního areálu Radiotrž, kde před válkou prodával vysavače. Byl deportován do Terezína. Nepomohlo mu, že jeho přítel, pastor husitské modlitebny v přilehlé Farského ulici, celou rodinu formálně pokřtil.

Taková je Praha. Bylo by vysloveným hříchem nevyužít pro komunikaci místa paměti těchto nabídek. Paměti města v jejich barvitosti i v dobrodružství objevování pod omítkou města.

Oblast Holešovice-Bubny bývala až do přelomu 19. a 20. století zvláštní industriální končinou rámovanou Královskou oborou a meandrem Vltavy. S příchodem Masarykovy republiky továrny definitivně ustupují rezidenční čtvrti. Staví se objekty ve stylu nové architektury dvacátých a třicátých let.

Tyto objekty jsou zde dodnes, jen jsou zaprášeny a málokoho napadne zvednout hlavu, když okolo nich prochází. Když ovšem hlavu zvedneme a nahlédneme do minulosti, objevíme v zašedlé slávě pozoruhodné osudy architektů a majitelů či dramata v některých příbězích obyvatel domů.

Skutečným znalcem příběhů a díla německých a židovských architektů Prahy je Zdeněk Lukeš, architekt známý svými publikacemi a také „psími procházkami“, které odhalují dobrovolným zájemcům pozadí příběhů rámovaných fasádami domů. Několik takových přednášek vykonal Zdeněk Lukeš také pro Památník ticha.

Jednou, až se podaří přestavět nádraží Bubny na komunikační centrum, pak jeho první kapitola bude rozložena do prostoru mezi Radiotrhem a železnicí směřující na sever. Vhodnou formou připomeneme loučení lidí proměněných v čísla s jejich rodným městem. Ve vývojové minulosti vznikly různé návrhy, jak poslední putování deportovaných zástupů otisknout do chodníků Veletržní ulice.

V minulosti jsme tento prostor otevírali paměti různými formami. Vznikl projekt pro velkou streetovou instalaci rozloženého komiksu **Maus** do dolní části Veletržní ulice. Pak plán selhal na požadavku osobní účasti autora slavného díla Arta Spiegelmana. Autor se nakonec omluvil proto, že po celosvětovém zrušení kouření v leteckých linkách už nikdy nepoletí do Evropy – bez cigarety transkontinentální let nezvládne absolvovat.

Pro cestu od Veletržního paláce jsme v roce 2016 začali také připravovat infoprogram pro tablety a mobilní telefony. V té době se zdálo, že žádná moderní expozice se bez aplikace neobejde. Po mnohaměsíční práci se zrodil experimentální program pro tablety s dobře interpretovanými reáliemi prostředí Davidem Vávrou a převyprávěnými vzpomínkami Tomášem Töpferem.

Praktické pokusy však záhy ukázaly, že v hluku a jasu bubenských ulic nebyl celý kvalitní program příliš dobře ani vidět, ani slyšet.

Pro nový památník a jeho stálou expozici připravuje Památník ticha nový bedekr z dolní Veletržní a přilehlých ulic. Budou jej používat školy přicházející na místo paměti doporučenou trasou a velký zájem mají také cestovní kanceláře, které již před lety zahrnuly prostředí v okolí nádraží Bubny do svých tras.

Širšími souvislostmi pouliční nabídky jsme se zabývali také v rámci výstavního projektu **Fotbal ve století faulů**. Pečlivě připravené panely pro různé křižovatky na trase Letenská pláň – Bubenské nádraží měly školním skupinám přiblížit konkrétní místa dramát spojených s příběhy sportovních hvězd, kterým do života sáhly politické rozmery století letenského fotbalu.

Výstava je sice stále v našem bubenském depozitáři, ale některé informační panely již prošly svými testy zájmu. V Erhartově cukrárně jsme uvedli příběh veleslavného Pepi Bicana, autora 676 ligových branek, o němž se pramálo ví, že za války zachránil známého sportovního komentátora Josefa Laufera před nástupem do lágru. Dohoda o vypuštění jednoho jména z transportních listin za nemalou částku vznikla právě v neznámější letenské cukrárně.

V kavárně Liberál jsme umístili infotabuli o válečném příběhu rodiny Oty Pavla, místně příslušného do činžovního domu nad modlitebnou ve Farské ulici, který se po válce stal známým fotbalovým redaktorem a komentátorem.

2

POD OMÍTKOU PAMĚTI

KŘIŽOVATKA OSUDU

PODIVUHODNÝM ŘÍZENÍM OSUDU SE KŘIŽOVATKA ULIC DOBROVSKÉHO A U LETENSKÉHO SADU STALA MÍSTEM SILNÝCH ŽIVOTNÍCH PŘÍBĚHŮ. NAPROTÍ SOBĚ TU BYDĚLI A SETKÁVALI SE DVA ZCÍLA ODLIŠNÍ MUŽI: VNÍMAVÝ ARCHITEKT POHLEDNÝCH DOMŮ A NÁZVY TRENER POVAŽOVANÝ ZA OTCE ČESKÉHO FOTBALU.

Střídmý a posmutnělý ryzalit

Dědek českého fotbalu

Loosův spolupracovník

Poselství sdílení města ve vzdělávání Památníku ticha

Město je místo k mnoha dialogům
v nejrůznějších jazycích i formách.

Města se dnes staví pro dialog. Tyto rozhovory napříč epochami považujeme za užitečné pro vzdělávání i pro místní komunikaci. Jsou potřebné novým obyvatelům města, protože hovoří o jejich identitě, případně o energii míst, která nově obývají. Je třeba poznamenat, že nádraží Bubny stojí právě na rozhraní městské čtvrti – už více než sto let obývané – a města, které teprve vzniká, jehož příběhová paměť bude úplně čistá.

Nový prostor se bude sžívat s identitou města a v tom mu může být místo paměti vhodným průvodcem. Není třeba mít strach před otevíráním dávných prožitků v příbězích a vztazích někdejších sousedů. Nelze ovšem očekávat, že tento prožitek bude pro současníky úplně bezbolestný.

NÁZOROVÁ FÓRA PAMÁTNÍKU TICHA

V roce 2022 jsme Vysílání stanice Bubny rozšířili o nový formát. Sledovali jsme snahu naplnit hlediště dynamického diskusního programu mladými lidmi, které příliš nezajímají vědecké konference, ale rádi si poslechnou osobité názory i na ne právě jednoduchá zadání. Vyvinuli jsme tedy podobný prezentační program, jaký používají architekti či výtvarníci na svých informačních scénách pod žánrovým názvem „pecha kucha“.

Pozvali jsme zajímavé osobnosti, kterým se naslouchá, a nabídli jim prostor limitovaný sedmi minutami pro vyjádření svého nadčasového pohledu na významné datum. První názorové fórum bylo úvodem veřejné komunikace výstavy [Nový světový pořádek](#), věnované Heydrichovým kolonizačním snahám evropského jihovýchodu. Neslo název [Stručně o Wannsee](#).

Motivační otázky v oslovovacím dopise byly:

– Jak vnímáte zásadní odkaz konference patnácti nacistických vizionářů nového světového pořádku ve Wannsee a co nám průběh konference, její výsledek a podstata signalizují dnes?

– Máme se čeho obávat v současném celosvětovém vývoji mezilidských i politických vztahů při vzpomínce na 20. leden 1942, kdy se zrodila koncepce konečného řešení židovské otázky?

Hosté v sále primátorské rezidence byli: [Petr Fischer](#), [Fedor Gál](#), [Pavel Kosatík](#), [Petr Koura](#), [Petr Pithart](#), [Jakub Rákosník](#), [Karol Sidon](#), [Jakub Szántó](#).

Moderace: [Ondřej Cihlář](#) a [Petr Prokop](#), [Vosto5](#).

O programový stream názorových fór se postarala Česká televize, Památník ticha následně upravil jednotlivé příspěvky do dvojjazyčného sborníku. Program efektně zakončil videoart [Daniela Pešty](#).

**Tak mi řekněte, jak promyslet, jak pochopit a jak sdílet.
Jak mám pochopit a jak sdílet příběh své babičky,
která šla na rampu v Osvětimi a zařadila se do fronty
a nakráčela do plynové komory...
Jak pochopit fenomén holocaustu?**

Fedor Gál, sociolog a pamětník bez paměti, narozen v Terezíně do krabice od bot

**Ti lidé už nepoužívají svůj vlastní mozek. Jenom vykonávají
příkazy, které dostávají shora, aniž by o nich jakýmkoli
způsobem uvažovali. Tam se nestalo, že by někdo z těch lidí
povstal a říkal, vždyť přece to, co tady děláme, je naprosto
šílené, budoucí generace nás za to odsoudí.
Ne. Nikoho z nich to nenapadlo...
„Vůdce, rozkazuj, my následujeme.“**

Petr Koura, historik

Stereotypy a nepravdy formovaly moderní českou národní identitu a staly se její součástí. Výmysly jako nedotknutelné národní poslání, doba temna, Rukopisy a tři sta let poroby se potom staly základem moderní české politiky i kultury až do dnešních dnů. Nejenáviděnější politik přelomu 19. a 20. století Tomáš Garrigue Masaryk se obratem ruky změnil v „tatíčka“ a „prezidenta osvoboditele“.

Jan Urban

Spojení marxismu s leninismem a s ruským mesianismem je vlastně to, co činí tu ideologii tak nebezpečnou, takže si myslím, že je namístě skutečně studovat ruskou duši, jak už to tady bylo několikrát uvedeno, protože taková ta představa mesiánské vyvolenosti a toho, že ruský národ je ten, který jaksí mnoho trpěl, a proto tedy má zvláštní poslání nést spásu celému světu, tak to je velice nebezpečný prvek.

Tomáš Halík

Zvací dopis třetího názorového fóra

Mnichovské memento:

Děkujeme, že jste přijali pozvání k dalšímu názorovému setkání pro připomenutí zásadního okamžiku českých a evropských dějin a jeho současné rezonanci. Mnichovské téma zahájí **Petr Pithart**, moderace se ujme **Jan Bumba**.

Již potvrzení hosté jsou: **Lída Rakušanová**, **Ondřej Houska**, **Eduard Stehlík**, **Jan Kuklík**, **Jan Urban**, **Dagmar Vorlíček**.

Korespondenční účast: **Igor Lukeš**, **Antoine Marès**, **Tomáš Kafka**.

Dramaturgie: **Tereza Žižková**.

Původní motivační otázky:

- Co je na pojmu „mnichovská zrada“ stále stigmatické?
- Co pojem mnichovství znamená pro naši současnou veřejnou komunikaci?
- Stavíme se do role obětí oprávněně?
- Proč se z Mnichova stalo tak nadužívané přirovnání?
- Kdo komu dnes dluží za mnichovskou zradu omluvu?

Celý program by neměl překročit rámec 90 minut. Stále tedy platí, že délka jednotlivých vstupů je limitována 5–7 minutami.

Dost dlouho se u nás ví, že 30. září v Mnichově před pětaosmdesáti lety bylo už o nás rozhodnuto. Devět dní už bylo rozhodnuto, ačkoli to vědělo jen pár lidí na planetě. Dodnes tu přitom panuje mýtus zrady Západu a nás jako obětí.

Světová válka nezačala, ale může začít. Z Ukrajinců učinila politický národ, který se Rusům nikdy nevzdá. Vskutku: to, kdo a jak bude bojovat, se často ukáže, až když boje začnou. Třeba by se všechny výpočty politiků a generálů na podzim 1938 ukázaly mylné a my bychom bojovali právě tak statečně jako Ukrajinci. A nezůstali bychom sami, jako dosud Ukrajinci nezůstávají.

Petr Pithart, úvodní slovo

Čtvrté názorové fórum bylo pojmenováno **Okupace, kolonizace**. Navazovalo na předešlé, mnichovské, a jeho termín byl logicky zvolen k 15. březnu 1939. Sborník, jež Památník ticha vydává k jednotlivým diskusním setkáním, byl naplánován jako společný sešit o obou datech rámujičích období druhé republiky.

Z pozvánky účastníkům 4. názorového fóra: Rádi bychom nahlédli na 15. březen v jeho méně viditelných vrstvách.

Obvykle se připomínají detaily Háchova jednání v Berlíně, Hitlerův zmatený odjezd do Prahy či bonusově útok vojáků wehrmachtu na české cukrárny.

Pro kontexty, jež Památník ticha uvádí do veřejného prostoru, jsou významné méně viditelné motivy, jako je doznívání rasových projevů druhé republiky, na které navazuje nástup norimberských zákonů, málo známé národohospodářské plány, připravované již několik let před okupací, a jejich rychlý kolonizační princip přebírání klíčových majetků.

Málokdy se v souvislosti s okupací hovoří také o rysech mentálních, které se projevují pronikáním ideologických principů nacistického Německa, rychlým zaváděním cenzury a kontroly nad médií.

Mnoho ideologických koncepcí můžeme porovnat s hybridními útoky současných válek. Povýšení jedné rasy či národa a jeho práva na vlastní prostor, to jsou závažné rysy naší reality – i když: Nelze s nimi pracovat v banálních zjednodušeních! Proto se velmi těšíme na vaše osobité pohledy na toto datum a jeho rezonance k dnešku.

Hosté: **Antonie Doležalová, Petr Hlaváček, Petr Koura, Petr Bednařík, Lucie Korcová, Petr Placák, Martin Mahler.**

Moderace: **Karolína Koubová.**

Dramaturgie: **Tereza Žižková.**

Čím kultivovanější a asimilovanější – a tedy i disciplinovanější – oběti jsou, tím méně aktivní odpor pravděpodobně mohou klást vůči perzekuci. Bezmocně se podvolují destrukci své občanské a následně i lidské identity. Důležitou roli při této patologické adaptaci – není-li šance utéct – může hrát nevědomá identifikace s agresorem a jeho záměry, která je pokusem přizpůsobit se násilí v bláhové naději na přežití.

Martin Mahler, psycholog, Rafael Institut

Druhá světová válka ve skutečnosti neskončila, ona pokračuje, pokračuje teď na Ukrajině. Ta ruská agrese proti Ukrajině se dá úplně lehce vykládat v rámci paktu Ribbentrop–Molotov, mezi nacisty a Sověty o rozdělení vlivu v Evropě, a to, že vlastně megaloman Hitler na svého spojence později zaútočil, tak vlastně urychlil jenom to, co chtěl od začátku Stalin, který bral válku na Západě jako možnost, že až se Západ oslabí, tak Sovětský svaz vstoupí na jeviště dějin jako vítěz. Takže Hitler poslal takhle kvůli své psychopatické megalomanii Stalina do Evropy a postup Rudé armády na konci druhé světové války samozřejmě nebyl žádné osvobozování národů východní a střední Evropy, to opravdu když někdo tvrdí, tak mám chuť mu dát za ty statisíce umučených lidí pěstí.

Petr Placák, historik, ÚSTR

Poselství názorových fór

O setkání s osobnostmi v rezidenci pražského primátora je stále větší zájem. Prokázala, že diskusní formáty se dají upravovat podle zájmu a rytmu publika.

A také dle proměn – či nabídky doby. Streamy na vlnách médií veřejné služby vykazují slušnou sledovanost. Společným jmenovatelem zájmu je bezpochyby nadčasovost pohledů na téma. I bezcílněkrát opakované datum může probudit zájem, když jej akcelerují aktuálně prožívané paralely.

Doba je těhotná diskusními programy a podcasty. Přesto je zájem o silná témata komunikovaná inspirativními osobnostmi. Propůjčená dynamika „pecha kucha“ je funkční, pokud se najdou správné osobnosti.

Diskuse rezonuje v nabídce i vysílání ČT a ČRo ještě dlouho po premiéře a svůj význam mají také vydávané sborníky k jednotlivým debatním setkáním.

Kontextualizace má svůj význam v prostoru globální mapy, v čase i v osobitosti názorů dramaturgicky dobře programované skupiny. Názorová fóra vracejí významným datům obsah a kultivují jej v rezonanci současných pohybů světa.

Zlom

Mnoho let se v řadě zemí světa pořádají odborné konference o tom, co bude, až generace veteránů války definitivně odejde. Teď se to stalo a staré rituály jako by ztratily obsah. Charismatického pamětníka nenahradí ani psaná vzpomínka, ani archivní záznam. Rodiče ani prarodiče dnešních školáků válku osobně nepamatují.

***Píšu o židovské katastrofě
a čím déle o tom přemýšlím, tím méně o tom vím.
Čím víc se s tím někomu chci svěřit, tím je to nesrozumitelnější.
Je to doslova sebevražedný úkol, který si člověk sám dal.***

Arnošt Lustig, spisovatel a publicista

Zlom generační provází také zlom žánrový. Totalitní režimy stvořily příčiny pro vznik velkých příběhů. Vytvořily však také umělé hrdiny a pompézní rituály, které je oslavovaly. Falešné partyzány už dnes nevyznáváme, ale staré narativy jsme převzali pro novou komunikaci. Vzpomínkové akce udržují tradiční formáty a scénáře. Jsme nepoučitelní ve své podstatě, ale nechceme ani hledat jazyk pro poučení těch, co přicházejí po nás.

Cesta na hraně mezi zapomínáním a rozpomínáním bez nového jazyka připomínání je poněkud marná. Velkým a těžce prožitým osudům hrozí, že se promění v gesto pompézních tryzen. Příběhy šoa mají potenciál přirozeného zájmu generací tohoto století. Pokud je ovšem bezobsažnými tryznami nezdegradujeme na přežitky povinných školních výletů.

Téma šoa vstoupilo v posledních letech do svého nového poslání. Realita dokazuje, že varování minulostí se vyčerpalo. Nová role odkazu šoa je ve zpřítomnění, v novém sebepoznávání. Minulost se stala součástí naší reálné aktuální podstaty více, než tomu bylo ještě předloni.

Má-li Orwell pravdu, když tvrdí, že kontrola minulosti umožňuje kontrolu budoucnosti, je ve jménu této budoucnosti nezbytné, aby ti, kdo mají pod kontrolou přítomnost, nedovolili manipulovat s minulostí tak, aby se budoucnost stala pro lidstvo nepohostinnou a neobyvatelnou.

Zygmunt Bauman, Modernita a holocaust, 1989

ODKLÁDÁNÍ VĚNCŮ

Ve výroční den založení Občanského fóra uspořádal 19. listopadu 2023 Památník ticha v místě paměti – v Činoherním klubu – veřejnou diskusi na téma: Jak dál s kulturou připomínání? Jak kultivovat jazyk paměti jakožto svébytný kulturní žánr pro další rozvoj, podobně jako tomu je v Polsku a dalších evropských zemích, které svou prožitou minulost aktivně využívají?

Diskusní večer moderovala [Světлана Witowská](#) a [Karel Kovy Kovář](#). Česká televize zajistila stream.

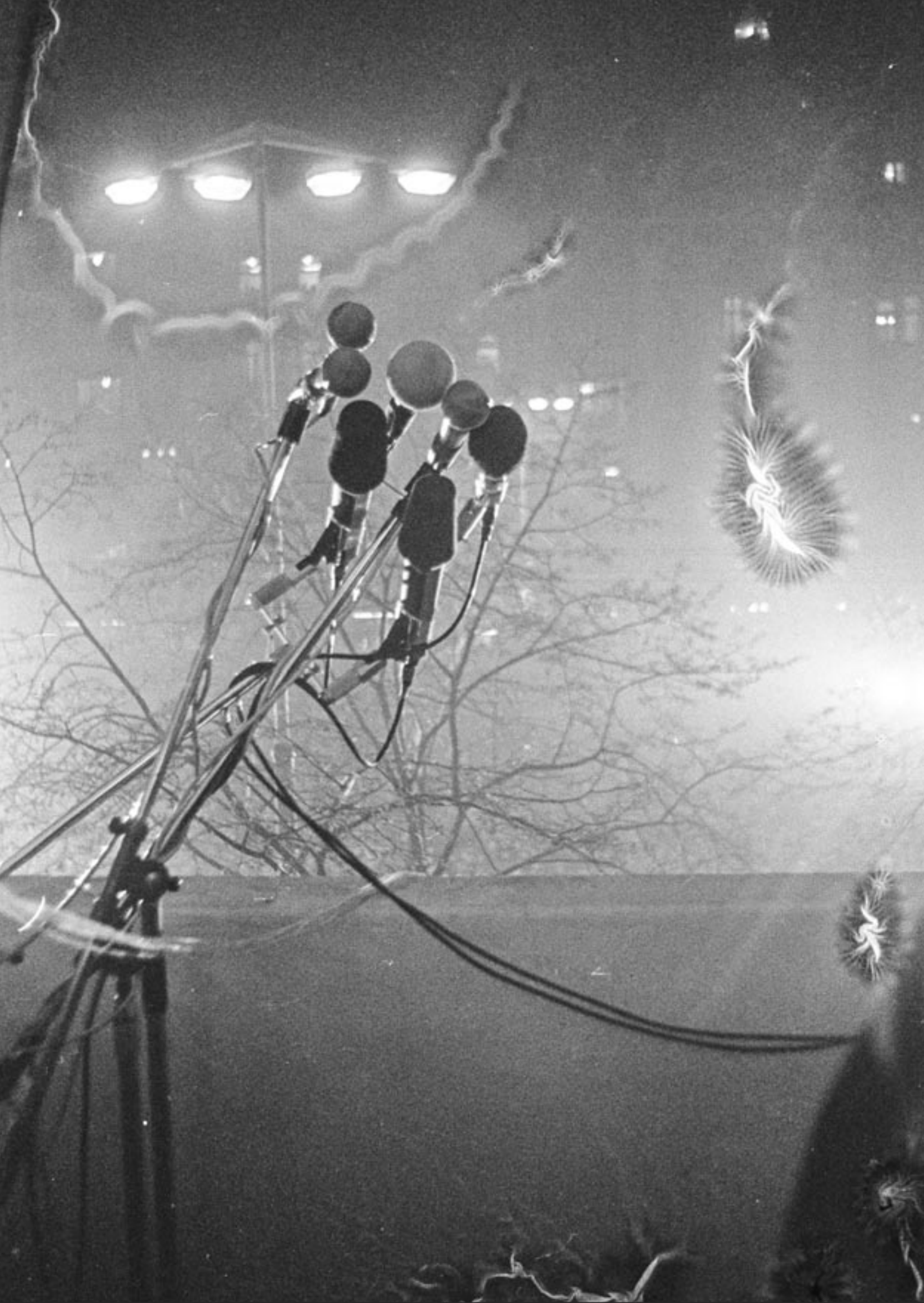
Zúčastnili se [Jan Hřebejk](#), [Jan Urban](#), [Václav Marhoul](#), [Pavel Žáček](#), [Václav Malý](#) a [Radvan Pácl](#). Za pamětníky Občanského fóra: [Rebeka Křížanová](#) za druhou generaci, [Pavel Štingl](#) za Památník ticha, [Eduard Stehlík](#) za Památník Lidice, [David Gaydečka](#) za Oponu, [Jan Polouček](#) za Paměť národa, [Petr Koura](#) za Collegium Bohemicum, [Petr Blažek](#) za Muzeum paměti 20. století, [Jan Gregar](#) a [Barbora Stárková](#) za Korzo Národní.

„Strany jsou pro straníky, Občanské fórum je pro všechny.“ Zaznělo na konci jako vzpomínka na odkaz roku 1989. Přidali jsme: [Fórum paměti není pro sraby](#).

Nebojme se sami sebe, mluvmе spolu, nahlížejmе do vlastní minulosti a vzdávejme úctu vlastním hrdinům tak, aby byli skutečně poctěni.

Na setkání v Činoherním klubu byla zveřejněna listina vymezující v Čechách zatím neexistující žánr. Pracovně byla nazvána s úctou k místu [Fórum paměti](#).

CO JE TO KULTURA PAMĚTI

Návrh Památníku ticha
pro [Fórum paměti 2023](#).

Máme za sebou století válek a totalit, jehož odkazy modelovaly paměť posledních generací. Žijeme v epoše, která nové války produkuje, včetně ideologií, které je obhajují. Někdy nenápadně, jindy účelově, jdou v paralelách starých demagogií. Pracují manipulativně se stereotypy, legalizují tradiční argumenty založené na lži. Státu chybí koncepce rozvoje kultury paměti a míst dotýkaných minulostí, založených na principu [veřejné komunikace](#).

Chybí platforma pro koordinaci institucí, které nabízejí dialog o historických paralelách, využitelný v boji proti extremismům různých forem či zavádějícím stereotypům. Chybí koncepční státní podpora institucí pracujících s databázemi vzpomínek a výstav, založených na velkých příbězích 20. století. [Chybí státní koncepce pro rozvoj disciplíny nazývané kultura paměti](#).

Muzea České republiky jsou koncepčně i povahově nastavena převážně na péči o sbírky. Na interpretaci a komunikaci často nemají lidské ani finanční zdroje. Jejich posláním je v dobrém a tradičním slova smyslu [konzervace](#).

[Komunikace versus konzervace by se neměly stát opozicí či soubojem center historie. Neměly by také jedna potlačovat druhou v duchu konzervatismu či opatrnosti pracovat s názorem pro kontext minulosti a dneška.](#)

Bez rozvoje center paměti budeme jen chabě čelit náporu lží a manipulací na dezinformačních kanálech. Dialog s pamětí společnosti, která dědí zkušenosti dvou totalit, pracuje s jinými nástroji a odlišným jazykem veřejné komunikace než tradiční muzea. Nabízí jiný prožitek než etnografie, etnologie, geologie či další obory muzejních stánků.

[Expozice založená na paměti pracuje se vzpomínkami. Využívá příběhy minulosti jako nejvyššího argumentu pro diskusi o závažných událostech dneška. Svá poselství předává emotivně. Zve návštěvníka do děje založeného na scénáři stavěném jako příběh. Pracuje s emocemi účastníků historických událostí, právě tak jako s prožitkem současných hostů míst paměti.](#)

Teze kultury paměti

Parametry žánru, jež nazýváme [kultura paměti](#), není – díky osvícené praxi některých okolních zemí – těžké definovat... Paměťové muzejní instituce mají svébytný jazyk komunikace, osobité archivy a sbírky, založené na vzpomínkách. Komunikují specifickým jazykem autentických příběhů novodobé minulosti. Vytvářejí kulturní platformy pro setkávání k dialogu o minulosti.

[Svou koncepci zakládají na narativu](#) (více než na sbírkách). Pracují s nehmotnými databázemi vzpomínek, které přetvářejí v podobenství literární, dramatická, výstavní či jiné podoby veřejné komunikace.

[Jejich výrazným rysem je dynamika](#). Vedle stálé expozice mají aktivní sezonní nabídku, vedou intenzivní kulturní dialog směřující k opakované návštěvnosti veřejnosti různých generací.

[Zájem o historická fakta posilují emocemi](#). Místa paměti a memoriální muzejní instituce vyhledávají pro své expozice prožitkové formy. Návštěvník se stává součástí příběhu, do nějž vstupuje a prochází jím.

[Základem nabídky center paměti je moderní vzdělávání](#). Edukace o tématech novodobé historie je otevřena žákům, studentům i pedagogům. Vzdělávací moduly dynamicky navazují na aktuální pohyby světa a jejich paralely s minulostí.

[Platformy paměti komunikují v kontextu epoch](#). Řeší aktuální témata, k nimž jsou vzpomínky předešlých generací nejvyšším argumentem.

[Místa paměti rozvíjejí dramaturgii připomínání](#). Hledají důstojné cesty k obsahu událostí, které je třeba připomínat v jubilejní dny, jazykem odpovídajícím empatii všech generací a společenských skupin.

Tento návrh základních významů by se měl stát pro paměťové instituce přijatelným podkladem společného úsilí směřujícího k definici a obhajobě svébytné kulturní disciplíny „kultury paměti“. Měl by se stát východiskem k založení kulturního dialogu, jenž naší zemi na státní úrovni chybí.

Ke vztahu dnes hojně užívaných významů „kultura paměti“ + „politika paměti“ je třeba otevřít diskusi na veřejné i odborné bázi. Je třeba, aby pronikla do nejvyšších pater státu i do nejmenších subjektů, které pečují o místa paměti.

Tento dialog je ve své podstatě nadějí pro úsilí, které vynakládá mnoho aktivních skupin. Měl by vést k lepší a tvůrčí koordinované spolupráci státních i nestátních organizací, podílejících se na rozvoji kultury paměti. Upřesnění parametrů svébytné kulturní disciplíny má směřovat k dlouhodobé koncepční podpoře rozvoje kultury připomínání a vzdělávání v přibězích 20. století.

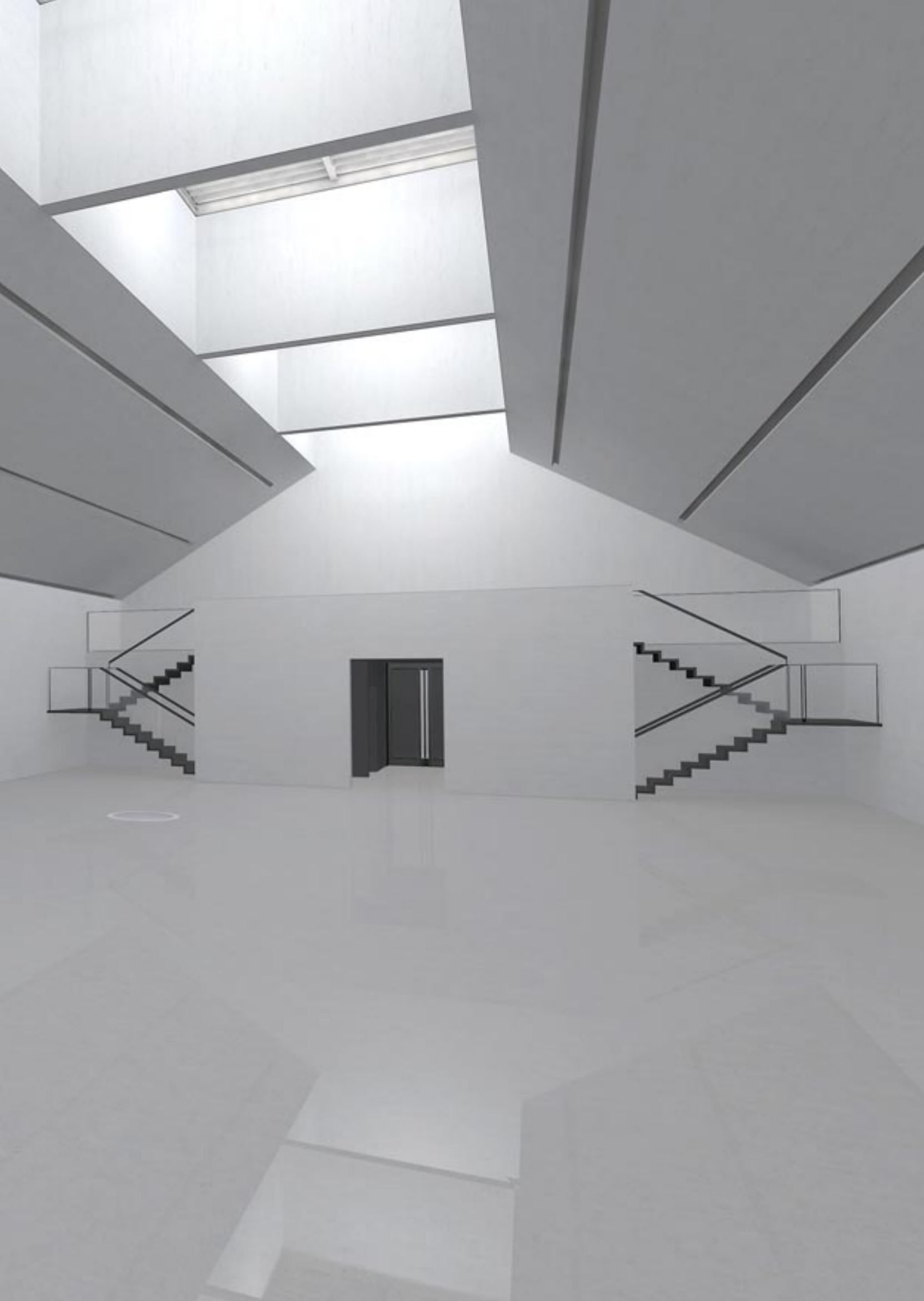
Dejme šanci paměti a těm, kdo mají odvahu s připomínáním paměti hodnotně a tvůrčím způsobem pracovat.

Dejme motivaci těm generacím, které své databáze poznání teprve plní, aby je nezanášely banální stupiditou či manipulacemi sociálních sítí.

Pavel Štingl, říjen 2023

Podporující členové poradního sboru
Památníku ticha:

Mariana Čapková, Jan Dobrovský,
Jan Hřebejk, Helena Koenigsmarková,
Petr Kolář, Tomáš Kraus, Daniel Kummermann,
Václav Marhoul, Petr Pithart, Jan Polouček,
Jaroslav Róna, Karol Efraim Sidon, Jakub Szántó,
Jana Šmídová, Leoš Válka.

KULATÝ STŮL V SENÁTU PČR

Pod záštitou senátora Jiřího Oberfalzera se 30. ledna 2024 uskutečnilo setkání dle obsahového návrhu Památníku ticha. Téma: **Kultura paměti jako svěbytná kulturní disciplína.**

Máme mnoho osamělých běžců, kteří na větším či menším poli ovlivňují rozvoj vzdělávání či nabízejí lokální preventivní programy. Často velmi dobré.

Musíme se však opět ptát: Je správně, že tento rozvoj stát ponechává převážně na bedrech neziskovek?

Je dobře, že systém podpory celého paměťového segmentu této země je ve státním kontextu podfinancován?

Je důstojné, že správci míst paměti své úsilí věnují převážně zachování prostředí, zatímco jejich komunikační rozvoj tvoří jen marginální procento jejich rozpočtu?

Partnerem diskuse byl Český výbor ICOM, jenž podporuje tuto aktivitu jako regionální projekt IC MEMO.

Text block within the letter 'T'.

ZÁVĚR

V lednu 2023 byla zahájena výstavba nového pražského železničního koridoru.

Jeho finální podobou by měla být moderní rychlodráha z Masarykova nádraží na Letiště Václava Havla Praha okolo Památníku ticha. Jak to bude s místem paměti, kdy se podaří již deset let plánovanou revitalizaci provést, to je zatím stále v mlhách.

Informační leták vydaný k výstavě „Kadiš“ hovořil o tom, že nové místo paměti bude otevřeno v roce 2017. Po majetkových změnách mezi Českými drahami a Správou železniční dopravní cesty jsme uspořádali architektonickou soutěž s novým zadáním. Po výběru nejlepšího záměru jsme plánovali přestavbu zahájit v roce 2019 a otevřít Památník ticha o dva roky později.

Dnes jsme starší o dalších sedm let od výběru návrhu na architektonické řešení, deset let od výstavy „Kadiš“. **Kdy se ruina nádraží Bubny změní v památník, to si již netroufám odhadnout, protože bloky, které přicházejí, nejsou charakteru kulturně-tvůrčího, ale administrativně-politického.**

V průběhu úsilí o revitalizaci místa paměti pro novodobý odkaz padesáti tisíc deportovaných pražských občanů do ghatt a nacistických lágrů se však zrodila samostatná řada dialogů ve veřejném prostoru. Poznamenaly plánování jedné části města, nahlédly do jeho zapomenutých příběhů, posunuly komunikaci o odkazu válečných osudů do jiné časové dimenze.

Pokud by se snad nikdy nepodařilo projekt Památníku ticha naplnit, pak zůstane alespoň jedna socha – **Brána nenávratna** – a jeden katalog intervencí na cestě bez konce. Pokusili jsme se. Děkujeme všem, kteří nás přišli podpořit a našemu záměru věřili. Pokud se záměr Památníku ticha nezrealizuje, zůstane otázkou, zda to bylo naší neschopností proplavat peřejí státní správy, nebo snad výrazem toho, že ani třeba za sto let po skončení války nebude naše země schopna patřičné reflexe velkých příběhů minulého století.

Pavel Štingl

Expedice Bubny

Krátká informace o dlouhé genezi
a úpadku Památníku ticha
Deset let komunikace v místě paměti spojeném
s velkými příběhy 20. století

Knihy 1–3

Texty: Pavel Štingl, Leoš Válka
Redakce a jazyková korektura: Jana Křížová
Foto: Karel Cudlín, Bára Lockefeer, Pavel Štingl
a archiv Památníku šoa a Památníku ticha
Grafická úprava: Belavenir
Produkce: Věra Weinerová, Mahulena Červená
Tisk: Typodesign s.r.o., České Budějovice

Katalog vydala obecně prospěšná
společnost Památník Šoa Praha
ve spolupráci s Památníkem ticha, s.p.o.

ISBN: 978-80-11-05333-8

© Památník Šoa Praha, 2024